

EESTI KIRJANDUS

SISU:

- A. MIKS:** Märkusi eesti kultuuritegelaste päritolu kohta.
- A. ASPEL:** Eesti luule 1937. aastal.
- A. SAREV:** Näitekirjanduse küsimusi aastatoodangu taustal.
- A. RAUN:** Eesti lüürikast ungarikeelses tõlkes.
- A. KAAL:** Richard Janno — Kaks ja üksainus.
- A. PALM:** Mari Raamot — Minu mälestused.
- D. HINT:** Arthur Kronfeld — Hüpnos ja sugestioon.
- P. JOHANSEN:** Jüri Uluots — Die Verträge der Esten mit den Fremden im XIII. Jahrhundert.
- FR. PUKSOO:** Dr. med. Herbert Normann — Eesti meditsiiniline bibliograafia.
- Ernst Enno järelejäänud paberid.
- Üleskutse prof. M. J. Eiseni mälestamiseks.
- Eesti raamatute üldnimestik 1937. a. alates 6. ja 7. poogen.

№ 3

28. märtsil

1938

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

KUUKIRI EESTI KIRJANDUS

1938

ASUTATUD 1906.

XXXII

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja D. PALGI.

Toimetus:

P. ARISTE (rahvaluule), H. KRUUS (ajalugu), F. LINNUS (rahvateadus), A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitöökirjade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitöökirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitöökirju lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Aia 19, Tartus, telefon 6-01, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti. Aastakäik umb. 800 lk.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotsiläänud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbril korrapäraselt ilmumisaega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Aia 19, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Ülikooli 15, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü, Rüütli 11.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

O/ü. J. G. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

„Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Rüütli 11, tel. 9-58.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, Pikk 2, tel. (20)4-49.

Suur-Karja 23, t. (2)15-31.

K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Narvas: „Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Hermanni 11.

Viljandis: „Pressa“ ajakirjanduse keskladu, Tartu 3.

Kuulutused teksti järel: lehekülj 30 kr., pool leheküljele 15 kr., veerand leheküljele 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXIX (1930—1935) hinnaga à 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

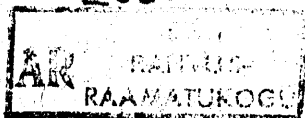
Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu, tel. 6-01, posti jooksev arve 20-36.

Ar 938P
Eesti

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

MÄRTS 1938

NR. 3

MÄRKUSI EESTI KULTUURITEGELASTE PÄRITOLU KOHTA.

Ühenduses Vabariigi 20. aastapäeva tähistamisega on korduvalt märgitud saavutusi, millega meie kultuur ja elu on seni toime tulnud. Käesolevate ridade kirjutaja ei pea end kutsutuks antud hinnanguile midagi juurde lisama, aga ta tahaks esile tõsta üht vaatepunkti, mis võimaldaks meie kultuuri küsimust mitmeti huvitavamaks ja populaarsemaks teha.

Seniseis asjakohaseis kokkuvõtteis on nimelt lünk ses mõttes, et on antud ülevaade peamiselt üldsaavutustest koguriiklikus ulatuses ja jäetud hindamata üksikute maakohtade osatähtsus meie edus. Kui nüüd meie poliitilises elus regionaalsuse-põhimõte on maksma pandud, ei oleks vahest mitte-ajakohane kergitada ka saavutuste küsimust seltsamalt lähtekohalt.

Kultuurisaavutusi lokaliseerida — niisugune ülesanne oleks niisama raske kui tervet kultuurilugu läbi uurida. Siinkohal piirduktakse ainult ühe väikese momendiga sellest ülesandest, silmanähtavalt kõige elementaarsemaga. Lääne-Euroopas on see võte kodunenud juba ligikaudu sada aastat: märkida riigi maakohtade tähtsust kultuurilises arengus selle järgi, kui palju kultuuritegelasi on vastavad maakohad andnud. Paaegu niisama vana on ka teine võte: märkida arvessetulevate isikute sünnikohad maakaardile ja saadud pildist otsustada riigi eri osade kultuurilise kõrguse ja tiheduse üle.

„Kuulsuste kaardid“ on kõige algelisema põhimõttega kaarte kultuurikartogrammide hulgas, aga ühtlasi kõige raske mini tõlgitsetavaid. Juba mõiste „sünnikoht“ on võrdlemisi juhuslik, mitte alati ühtuv arenemiskeskonna mõistega. Ja olgugi, et rohkearvulise isikute hulga juures see lahtine suhe kaotab suuresti oma mõtlemapanevusest, jääb ikka veel palju küsitavusi alles. Eriti on see nõnda juhtumeil, kui katsutakse

päritolustatistika kaudu fikseerida mõne maaosa rahva psühholoogilisi iseärasusi või kultuurikandjate endi elutunde laadi. Viimane tõlgitsuskalduvus on juuri võtnud eriti saksa moodsais kunstiteadustes ja sealt mõneti levinud muuseas meilegi.

Käesolevate ridade kirjutaja on arvamisel, et meie kitsal kultuuri-maaalal ei ole nii olulisi antropogeograafilisi erinevusi, mis õigustaksid ülalpuudutatud järeldusi. Meie päritolustatistika resp. kuulsuste kaardid saavad enamalt anda pilti vaid kultuuritaseme ja -tingimuste esinemisest, saavad olla ainult kultuurigeograafiliselt tõlgitsetavad.

Niiviisi mõõdukakski jäetud kavatsuste juures on eesti tähtsate meeste geneograafilise kaardi koostamisel mitmeid erilisi raskusi, mida suurrahvaste vastavad ettevõtted pole tarvitsenud tunda. Lühikese omakultuuri-elu kestel ja arvuliselt väikese inimmaterjali juures pole meil saanud välja kristalliseeruda kuigi palju „kuulsusi“ suurkultuuridele omases tähenduses. Meie tõeliselt „surematuid“ on tänini ainult mõni kümme-kond — ja nende alusel koostatud kaartpiit oleks väga väheütlev. Seepärast on paratamatu võtta „kuulsust“ meil pisut nõrgendatud tähenduses, laiendada kaardistamisel arvesse tulevat isikkonda tähtsate, kohati isegi üksnes avalikkude tegelaste ulatusse. Et vältida seejuures teist äärmust, kaardistamiseseemete liigküllust, tuleb teha valik mõne kindla erisuuna ja kindlate kriteeriumide põhjal. Siinkohal on selles suhtes talitatud järgmiselt.

Arvestatavate isikute tüvikoosseisuks on võetud meie senise vaimse kultuuri kõik teenelised loovad jõud: teadlased, kirjanikud, helikunstnikud, kujutavate kunstide viljelejad ja kultuuri-tegelased väljaspool neid kindlaid kategooriaid. Kitsendus „teenelised“ on praktiliselt tähendanud seda, et vastavil aladel tegelejate üldarvust on välja jäetud keskmiselt 40 protsenti. Teadlastest on märgitud omamaised korralised professorid eesti ülikoolides, teised õpetlased, kelle tööd on olnud eriti silmapaistvad, eestlased-teadlased võõraste ülikoolide juures ja neljandaks isikud niisugustes ametites, milles nõutakse eriti kõrget teaduslikku tublidust. Kirjanduse, helikunsti ja kujutavate kunstide valdkonnast on sisse võetud esindajad tähtsuse järgi nende kunstide ajaloolistes arenemisjätkudes ja iga ala all liikides. Peab möönma, et juba lähtekoha tõttu pole siin valik olnud nii nõudlik kui näiteks teadlaste puhul; kuid pole võimalik ega siin ka tahetud üles seada üldisi tähtsusvõrdlusi,

vaid igale alale omakohaseid. Peale loovate kunstnikkude on kaasa loetud ka meie silmapaistvamad esituskunstnikud (näite-kunsti, laulu, instrumentaalesituse ja tantsu alalt). Nende täht-sustamiskriteeriumiks on võetud vastava tegelase eelharidus, teened ja rahvusvaheline tuntavus.

Peale kindlasti kategoriseeritavate vaimse kultuuri tege-laste on „kultuuritegelaste“ tiitli all ära toodud mõõduandva-mad isikud kirikujuhtimise, koolinduse, kultuurivarade talleta-mise ja teiste suuremate rahvuslike kultuuritegevuste lii-gist; samasse on arvatud mitmed teadusega tegelejad, kelle tööd ei saa eesmärkide või meetodi poolest mahutada puhtalt õpet-las-töö raamidesse.

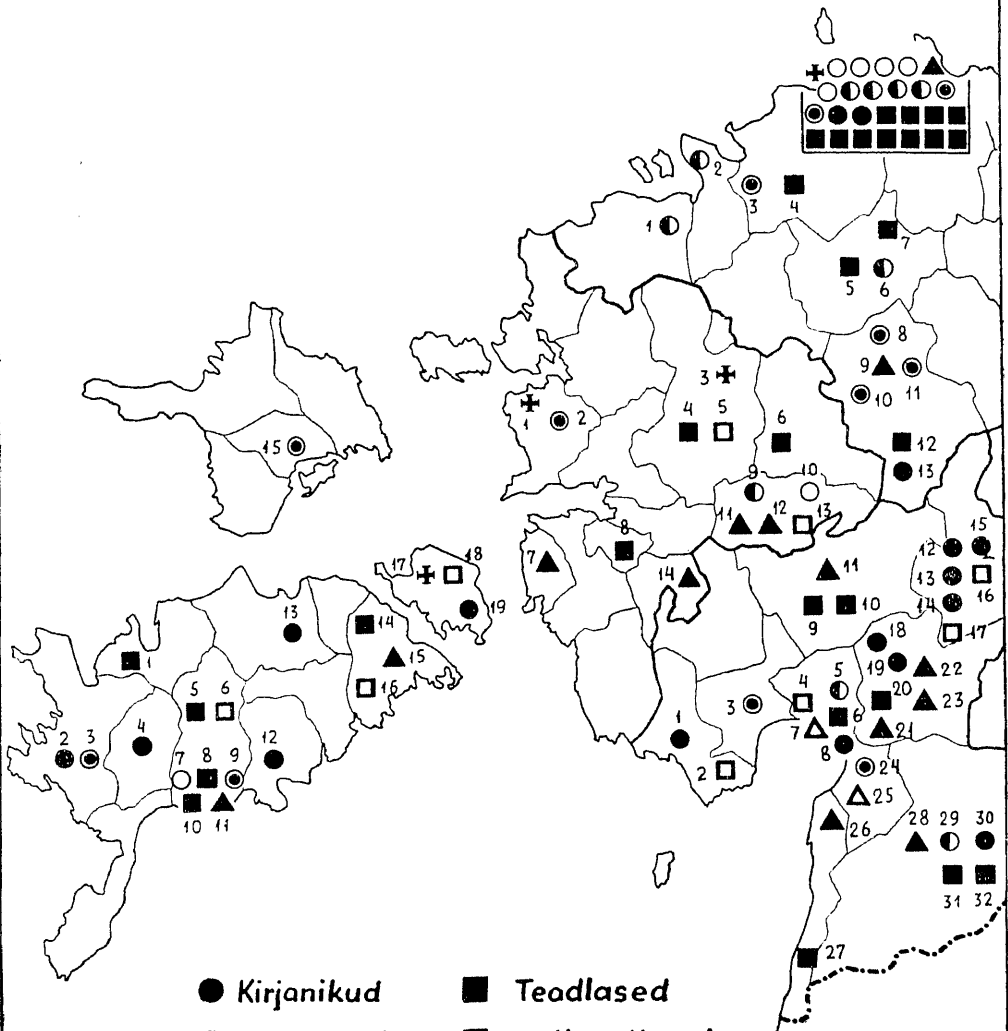
Täienduseks 255-le vaimse kultuuri suurusele on kaasa arvestatud 100 isikut meie riigielu tegelaste hulgast. Väiksem arv on tingitud sellest, et meie poliitiline elu on kaugelt lühem kui rahvusliku kultuuri oma, ja teiseks sellest, et vastavalt käes-oleva kirjutise ilmutiskohale on tahetud võimalikult ümmar-guselt esitada teaduse ja kunstide valdkonda. Poliitikuist on tähele pandud meie kestvama ametiajaga ministrite kaadrit, poliitiliste rühmitiste juhte ja meie iseseisvuse celloo tegelasi. Sõjaväelastest — Vabadussõja ja riigikaitse teenekaid nimesid.

Kaardilt on, osalt ruumpuuduse tõttu, ära jäänud rida kõr-gete teenetega riigiametnikke ja majandustegelasi; põhimõtte-liselt on mööda mindud lokaalse tähtsusega avalikest isi-kuist. Valiku raamidesse pole sobinud ka meie spordi-saavut-lejad, kelle ridadest tõenäoliselt tuleb otsida meie kõige laialt-tuntumaid kuulsusi.

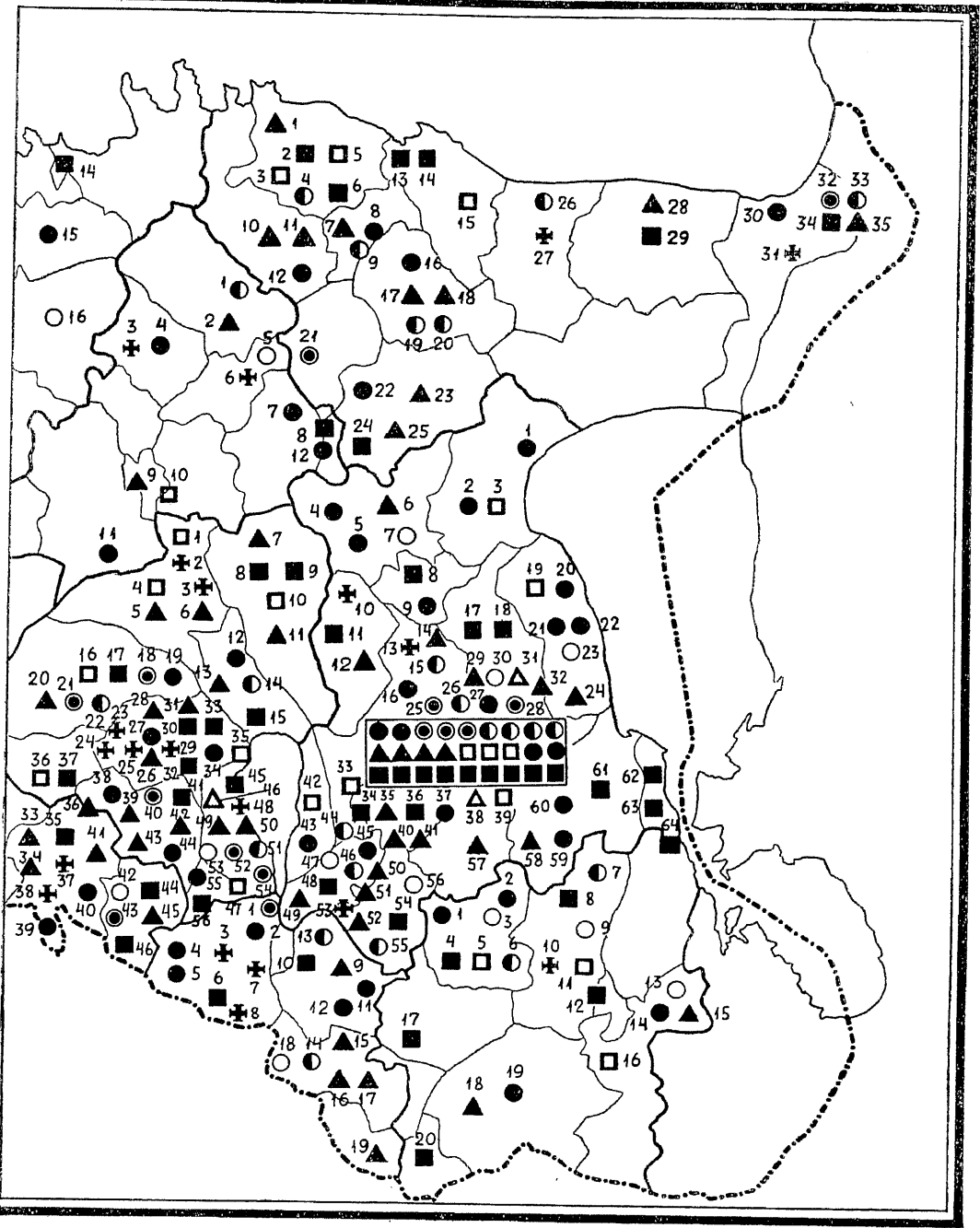
Sagedasti on juhtunud, et mõni isik on püsivaid väärtusi andnud mitmes kultuuriharus; niisugusel korral on märkimise aluseks võetud kõige domineerivam haru.

Väljaspool Eesti piire sündinud kümnekonda tegelast pole saadud kaardile kanda ja neist on vaigitud ka mujal.

Sääraste põhimõtete järgi kokku otsitud materjalist on nende ridade autor teinud esimese katsetuse eesti tähtsate isi-kute geneograafilise kaardiga. Teadagi on ühe isiku töö nii raskes ja delikaatses küsimuses kaunisti puudulik ja subjek-tiivne; autor on nende puuduste ja küsitavuste leidmise hõlbus-tamiseks kaardile lisanud täieliku nimestiku arvestatud isikute kohta. Kaardistamisviisidest on peetud kõige otstarbekohase-maks tingmargilist; vastavate märkide juurest viitavad järje-korranumbrid vastava maakonna isikuteregistrisse.

- Kirjanikud
- Heliloojad
- Kujut. kunstn.
- Esituskunstn.
- Teadlased
- Kultuuritegel.
- ▲ Poliitikategel.
- ▲ Seltsk.-tegel.
- ✝ Sõjaväelased

Kaardil esitatud isikute nimestik, liigitatud maa- ja kihelkondade järgi.

(Sulgudes on antud sünni- ja surnud tegelaste puhul ka surma-aasta.)

Tallinn.

(Kaardil nummerdamata, järjekord lugeda ridade kaupa ülalt-vasakult paremale.)

1. Reek, N. (1890)
2. Hellat-Lemba, L. (1879)
3. Mikk-Krull, O. (1887)
4. Olbrei, R. (1898)
5. Pinna, P. (1884)
6. Virma, K. (1879)
7. Villmer, E. (1889)
8. Habermann, E. (1884)
9. Krusten, O. (1888)
10. Nyman, R. (1881)
11. Triik, N. (1884)
12. Lemba, A. (1885)
13. Lemba, Th. (1876)
14. Suve Jaan (1777—1851)
15. Under, M. (1883)
16. Kant, E. (1902)
17. Karell, Ph. J. (1806—1886)
18. Kogerman, P. (1881)
19. Maddison, O. (1879)
20. Oldekop, H. (1883—1924)
21. Oras, A. (1900)
22. Perlitz, H. (1889)
23. Piiper, J. (1882)
24. Saareste, A. (1892)
25. Saarmann, K. (1893)
26. Tammekann, A. (1894)

Harjumaa.

Risti khk.

1. Uustal, B. (1900)
- Paldiski l.*
2. Adamson, A. (1855—1929)
- Keila khk.*
3. Türrpu, K. (1865—1927)
 4. Luha, A. (1892)

Hageri khk.

5. Haliste, P. (1890)
6. Starkopf, A. (1889)
7. Rahamägi, H. B. (1886)

Rapla khk.

8. Kasemets, A. (1890)
9. Tief, O. (1889)
10. Topman, A. (1882)
11. Kappel, J. (1855—1907)

12. Valdes, A. (1884)

13. Linde, B. (1886)

Kuusalu khk.

14. Vilbaste, G. (1885)

H.-Jaani khk.

15. Pert, J. (1899)

Kose khk.

16. Altermann, Th. (1885—1915)

Virumaa.

Haljala khk.

1. Veberman, E. (1885)

2. Tarvel, P. (1894)

3. Ederberg, Fr. W. (1859)

4. Maibach, K. L. (1833—1886)

5. Leetberg, K. (1867)

6. Mark, J. (1890)

Rakvere khk.

7. Virgo, E. (1878)

8. Bornhöhe, E. (1862—1923)

Rakvere l.

9. Mugasto, H. (1907—1937)

Kadrina khk.

10. Penno, R. (1896)

11. Strandman, O. (1875)

12. Kreutzwald, Fr. R. (1803—1882)

V.-Nigula khk.

13. Öpik, A. (1898)

14. Öpik, E. (1893)

15. Pöld, H. (1874)

V.-Jaagupi khk.

16. Reiman, R. (1893)

17. Gabrel, R. (1871)

18. Juhkam, M. (1884)

19. Raud, K. (1865)

20. Raud, P. (1865—1930)

Väike-Maarja khk.

21. Vettik, T. (1898)

Simuna khk.

22. Vilde, E. (1865—1933)

23. Sepp, L. (1892)

24. Kull, H. (1886—1933)

25. Kuk, Juh. (1885)

Lüganuse khk.

26. Melnik, V. (1887)

27. Brede, H. (1888)

- Jõhvi kkk.*
28. Rostfeld, B. (1885)
 29. Pöld, P. (1878—1930)
- Vaivara kkk.*
30. Rutoff, Chr. (1879)
 31. Roska, J. (1890)
- Narva l.*
32. Kull, R. (1882)
 33. Promet, A. (1879)
 34. Pusta, K. R. (1883)
 35. Liiv, O. (1905)
- Järvamaa.*
- Ambla kkk.*
1. Vabbe, A. (1892)
 2. Raudkepp, L. (1877)
- J.-Madise kkk.*
3. Sternbeck, O. (1884)
 4. Tammsaare, A. H. (1878)
- J.-Jaani kkk.*
5. Brehm-Jürgenson, P. (1877)
 6. Pitka, J. (1872)
- Koeru kkk.*
7. Faehlmann, Fr. R. (1798—1850)
 8. Riikoja, H. (1891)
 12. Sillaots, M. (1887)
- Paide l.*
9. Bauer, H. (1874—1927)
 10. Ussisoo, Th. (1878)
- Türi kkk.*
11. Lintrop, J. (1885)
- Läänemaa.*
- Haapsalu l.*
1. Salza, H. (1885)
- Ridala kkk.*
2. Kreek, C. (1889)
- Kullamaa kkk.*
3. Kruus, J. (1884)
 4. Hirsch, G. (1828—1907)
 5. Veiderma, A. (1888)
- Märjamaa kkk.*
6. Saareste, E. (1892)
- Hanila kkk.*
7. Anderkopp, A. (1894)
- Kirbla kkk.*
8. Uluots, J. (1890)
- Vigala kkk.*
9. Laikmaa, A. (1866)
 10. Lauter, A. (1894)
 11. Raamot, J. (1873—1927)
 12. Teemant, J. (1872)
 13. Eisen, M. J. (1857—1935)
- Mihkli kkk.*
14. Martna, M. (1860—1934)
- Käina kkk.*
15. Tobias, R. (1873—1918)
- Saaremaa.*
- Mustjala kkk.*
1. Masing, G. L. (1845)
- Kihelkonna kkk.*
2. Mälk, A. (1901)
 3. Süda, P. (1883—1920)
- Kärila kkk.*
4. Mändmets, J. (1871—1930)
- Kaarma kkk.*
5. Kallas, O. (1868)
 6. Kallas, G. R. (1851—1913)
- Kuressaare l.*
7. Neggo, Gerd (1891)
 8. Poleščuk, A. (1863)
 9. Krull, A. (1895)
 10. Ramul, K. (1879)
 11. Kingissepp, V. (1888—1922)
- Püha kkk.*
12. Antson, A. (1899)
- Karja kkk.*
13. Oks, J. (1884—1918)
- Pöide kkk.*
14. Jõgever, J. (1860—1924)
 15. Köster, O. (1890)
 16. Aavik, Joh. (1880)
- Muhu*
17. Kann, P. (1882)
 18. Kann, N. (1873)
 19. Ridala, V. (1885)
- Pärnumaa.*
- Tõstamaa kkk.*
1. Mõtslane, M. (1884)
 2. Platon, piiskop (1869—1919)
- Audru kkk.*
3. Kunileid, A. (1845—1875)

Pärnu l.

5. Gori-Tõnisson, G. (1894)
 6. Rinne, L. (1893)
 7. Jannsen, Harry (1851—1913)
 8. Jakobson, Aug. (1904)
- P.-Jaagupi khk.*
9. Kirde, K. (1892)
 10. Aul, J. (1897)
 11. Annusson, J. (1884)
- Vändra khk.*
12. Jannsen, J. V. (1819—1890)
 13. Koidula, L. (1843—1886)
 14. Särgava, E. (1868)
 15. Suburg, L. (1841—1923)
 16. Paulus, Aleksander (1872)
 17. Jürgenstein, A. (1861—1933)
- Tori khk.*
18. Lorenzsonn, C. F. (1811—1880)
 19. Saal, A. (1861—1931)
 20. Mathiesen, A. (1890)
 21. Seljamaa, J. (1883—1936)
 22. Kalbus, T. (1880)
 23. Pool, Th. (1890)
- Pärnu khk.*
4. Kampmaa, M. (1867)
 24. Lüdig, M. (1880)
 25. Tülk, J. (1830—1918)
- Häädemeeste khk.*
26. Päts, K. (1874)
 27. Jürgenson, D. H. (1804—1841)
- Saarde khk.*
28. Reisik, M. (1887)
 29. Jansen, A. (1881)
 30. Vallak, Peet (1893)
 31. Miländer, J. (1866)
 32. Sepp, H. (1888)
- Halliste khk.*
33. Masing, J. (1875)
 34. Rebane, H. (1882)
 35. Vilip, J. (1870)
 36. Laretei, H. (1892)
 37. Rink, J. (1886—1927)
 38. Tõrvand, J. (1884)
 39. Kitzberg, A. (1855—1927)
 40. Hindrey, K. A. (1875)
 41. Akel, Fr. (1871)
- Karksi khk.*
42. Ilbak, E. (1895)
 43. Saebelmann, F. A. (1851—1911)
 44. Kaelas, A. (1880—1920)
 45. Hünerson, J. (1882)
 46. Parts, H. (1880)

Viljandimaa.

Pilistvere khk.

1. Jung, J. (1835—1900)
2. Larka, A. (1879)
3. Kalm, H. (1889)
4. Vilms, Juh. (1893)
5. Vilms, Jüri (1889—1918)
6. Rei, A. (1886)

Põltsamaa khk.

7. Zimmermann, J. (1882)
8. Vasar, J. (1905)
9. Nõmmik, A. (1882)
10. Hermann, K. A. (1851—1909)
11. Pung, M. (1876)

Kolga-Jaani khk.

12. Bergmann, J. (1856—1916)
13. Anvelt, Jaan (1884)
14. Aren, P. (1889)
15. Annist, A. (1899)

Suure-Jaani khk.

16. Adamson, J. (1824—1879)
17. Uudelt, J. (1881)
18. Kapp, A. (1878)
19. Kivikas, A. (1898)
20. Piiskar, J. (1883)
21. Saar, M. (1882)
22. Köler, J. (1826—1899)

Viljandi l.

25. Puskar, V. (1889)
26. Puhk, J. (1888)
27. Alle, A. (1890)

Viljandi khk.

23. Jonson, G. (1880)
24. Irv, A. (1886—1919)
28. Tõnisson, J. (1868)
29. Laidoner, J. (1884)
30. Jaakson, H. (1891)
31. Jaakson, J. (1870)
32. Kopvillem, J. (1885)
33. Koppel, H. (1863)
34. Reinvald, A. (1847—1922)
35. Niggol, C. H. (1851—1927)

Kõpu khk.

36. Reiman, V. (1861—1917)
37. Loorits, O. (1900)

Paistu khk.

38. Barbarus, J. (1890)
39. Pöögelman, H. (1875)
40. Aavik, Juhan (1884)
41. Veske, M. (1843—1890)
42. Peterson, A. (1837—1918)
43. Piip, A. (1884)
44. Semper, J. (1892)

Tarvastu kkk.

45. Mägi, J. (1883)
46. Raamot, M. (1872)
47. Lipp, M. (1854—1923)
48. Unt, J. (1876—1930)
49. Birk, A. (1883)
50. Grenzstein, A. (1849—1916)
51. Grenzstein, T. (1863—1916)
52. Tamm, J. (1875—1933)
53. Tamm, Aino (1864)
54. Simm, J. (1891)

Helme kkk.

55. Adamson, H. (1891)
56. Köpp, P. (1888)

Tartu.

(Kaardil nummerdamata.)

1. Sütiste, J. (1899)
2. Adson, A. (1889)
3. Eller, H. (1887)
4. Hermann, O. (1878—1933)
5. Neuman, L. (1885—1933)
6. Eller, Al. (1891)
7. Obermann, E. (1890—1911)
8. Adamson-Eric (1902)
9. Tuurand, A. (1888—1936)
10. Hellat, Al. (1881)
11. Jakobson, C. R. (1841—1882)
12. Johanson, L. (1888)
13. Oinas, A. (1887)
14. Menning, K. (1874)
15. Rosenthal, H. (1846—1916)
16. Tallmeister, Th. (1889)
17. Tassa, A. (1882)
18. Talvik, H. (1904)
19. Ein, E. (1898)
20. Konik, K. (1873—1936)
21. Kruus, H. (1891)
22. Paldrock, A. (1871)
23. Pärna, N. (1878—1923)
24. Rammul, A. (1875)
25. Rootsi, N. (1888)
26. Talvik, S. (1878—1929)
27. Maim, N. (1884)

Tartumaa.

Torma-Lohusuu kkk.

1. Masing, O. W. (1763—1832)
2. Pärn, J. (1843—1916)
3. Sommer, S. (1872)

Laiuse kkk.

4. Raudsepp, H. (1883)
5. Alver, B. (1906)
6. Poska, J. (1866—1920)
7. Jungholz, K. (1878—1925)

Palamuse kkk.

8. Moora, H. (1900)
9. Luts, O. (1886)

Kursi kkk.

10. Tõnisson, A. (1875)
11. Schlossmann, K. (1885)
12. Tupits, A. (1892)

Äksi kkk.

13. Kurvits, H. (1887)
14. Vestel, G. (1882—1937)
15. Koort, J. (1883)
16. Metsanurk, M. (1879)

Maarja-Magdaleena kkk.

17. Mägiste, J. (1900)
18. Veski, J. V. (1873)

Kodavere kkk.

19. Ernits, V. (1891)
20. Haava, A. (1864)
21. Liiv, Jakob (1859—1938)
22. Liiv, Juhan (1864—1913)
23. Einer, Helmi (1891)
24. Olesk, L. (1876—1932)

T.-Maarja kkk.

25. Härma-Herman, Miina (1864)
26. Kangro-Pool, V. (1889)
27. Sööt, K. E. (1862)
28. Wirkhaus, A. (1880)
29. Eenpalu, K. (1888)
30. Juht, L. (1894)
31. Wirkhaus, D. O. (1837—1912)
32. Kötner, N. (1889)
33. Kukk, H. (1870—1933)
38. Wiera, A. (1853—1919)
39. Luiga, J. (1873—1927)

Nõo kkk.

34. Hellat, P. (1857—1912)
35. Amberg, O. (1878)
36. Paris, A. (1888)
37. Tamm, Jakob (1861—1907)
40. Speek, P. (1873)
41. Soonberg, K. (1895)

Rannu kkk.

42. Kompus, Hanno (1890)
43. Enno, E. (1871—1934)

Puhja kkk.

44. Taska, Ed. (1890)

Rõngu kkk.

45. Kärner, J. (1891)
46. Mägi, K. (1878—1925)
47. Türk, Ed. (1888)
48. Sild, O. (1879)

49. Jans, J. (1880)
 50. Kark, K. (1882—1924)
- Otepää khk.*
51. Kaarna, Chr. (1882)
 52. Parts, K. (1873)
 53. Parts, K. (1886)
 54. Bekker, H. (1891—1925)
 55. Sannamees, F. (1895)
 56. Mieler, M. (1888).
- Kambja khk.*
57. Ipsberg, K. (1870)
- Võnnu khk.*
58. Ostra-Oinas, A. (1886)
 59. Tuglas, Fr. (1886)
 60. Suits, G. (1883)
 61. Rootsmäe, D. (1885)
- Räpina khk. (osaliselt).*
62. Kliimann, A.-T. (1899)
 63. Laja, F. (1889)
 64. Puksoo, Fr. (1890).
- Rõngu khk. (osaliselt).*
1. Läte, A. (1859)
- Valgamaa.**
- Helme khk.*
2. Visnapuu, H. (1890)
 3. Soots, J. (1880)
 4. Hiir, E. (1900)
 5. Vuolijoki, H. (1886)
 6. Kõpp, J. (1874)
 7. Lill, P. (1882)
 8. Jaakson, A. (1892)
- Sangaste khk.*
9. Palvadre, A. (1886)
 10. Saral, K. (1880)
 11. Gailit, A. (1891)
 12. Kuhlbars, Fr. (1841—1924)
 13. Hellat, G. (1870)
- Valga linn.*
18. Reiman, L. (1891)
- Karula khk.*
14. Ole, E. (1898)
 15. Baars, K. (1875)
 16. Kerem, A. (1889)
 17. Lattik, J. (1878)
- Hargla khk.*
19. Mõttus, A. (1886)
- Võrumaa.**
- Kanepi khk.*
1. Luiga, G. E. (1866—1936)
 2. Roht, R. (1891)
 3. Tenno Vironi (1887)
 4. Vadi, V. (1891)
 5. Treffner, H. (1845—1912)
 6. Weizenberg, A. L. (1837—1921)
- Põlva khk.*
7. Vahtra, J. (1882)
 8. Hurt, J. (1839—1907)
 9. Parts, Elmerice (1888)
 10. Pödder, E. (1879—1932)
 11. Käis, Joh. (1885)
- Vastseliina khk.*
13. Sepp, P. (1885)
 14. Ast, K. (1886)
 15. Ast, G. J. (1874—1919)
 16. Prants, H. (1858—1932)
- Urvaste khk.*
17. Lüüs, A. (1878)
- Rõuge khk.*
18. Kornel, K. (1882)
 19. Jaik, J. (1899)
 12. Rägo, G. (1892)
- Hargla khk.*
20. Sarv, J. (1877)

Lääne-Euroopa riikide kohta tehtud vastavad ülevaated on näidanud, et kuulsuste põlvnemise tiheduse pilt ühtub üldjoontes rahvastiku tiheduse pildiga. Et see meil nii ei ole, nähtub juba kaardi põgusast vaatlemisest. Riigi lõunaosa on kaugelt arvukamalt märgitud kui põhjapiirkond; eriti ülekuhjatud on Tartumaa kesk- ja lõunaosa ja nn. Mulgimaa. See vahekord jääb arvestatavat isikkonda laiendadeski üldiselt

ikka samaks. Teise tihedusjärgu moodustavad Põhja-Tartumaa, Põhja-Viljandimaa, Pärnumaa, Valgamaa ja Lääne-Virumaa; kolmanda Võrumaa, Harjumaa lõunaosa, Läänemaa idaosa ja Saaremaa. Hõredad on Alutagune, Petserimaa, Järvamaa suurem osa, Harjumaa idaosa ja enamik Läänemaast. Peaaegu võrdse hulga isikuid on andnud Tallinna ja Tartu linn.

Saadud pilt vastab umbkaudu kujutlusele, mida meil juba ammu on tõeks peetud. Missugustele põhjustele või tingimustele seda ebauhtlast jaotumist tagasi viia, peab esialgu jääma lahtiseks. On aga näha, et tegelaste noorema põlve juures on see vahe märksa väiksem, s. t. Põhja-Eesti hakkab tasa tegema aega, mille võrra maa lõunaosa avalik-kultuurilises elus ees oli. Kui jagada kaardil arvestatud isikud sünniaegade järgi vahemikkudesse: enne 1850, 1850—1880 ja pärast 1880, on kogu Eestis neisse vahemikkudesse kuuluvate isikute suhe vastavalt järgnevale tabelile.

	— 1850	1850—1880	1880 —
Tallinn	2	4	20
Harjumaa	—	3	13
Virumaa	2	13	20
Järvamaa	1	5	6
Läänemaa	1	6	8
Kokku P.-Eesti . . .	6	31	67
Saaremaa	1	7	11
Pärnumaa	7	15	24
Viljandimaa	7	17	32
Tartumaa	5	31	55
Valgamaa	1	5	13
Võrumaa	3	6	12
Kokku L.-Eesti . . .	23	74	136
Kõik kokku	30	112	214

Eriti markantne on noorema tegelaspõlve domineerimine Harjumaal ja Tallinnas sündinute hulgas, kuna Virumaal, Järvamaal ja Läänemaal paistab olevat isikute juurdeandmises stagnatsioon.

Tegevusalade ja päritolukohtade kõrvutamisel saab antud materjalis näha teravaid erinevusi. Nende suhete väljalugemise hõlbustamiseks olgu allpool antud kokkuvõtlik tabel.

Ala Päritolu	Kirjan.	Helil.	Kujut. kunstn.	Esitus- kunstn.	Teadl.	Kult- teg.	Politi- teg.	Seltsk- teg.	Sõjav.	Kokku
Tallinn	2	2	4	5	11	—	1	—	1	26
Harjumaa	2	4	3	1	5	—	1	—	—	16
Virumaa	5	2	6	—	7	3	10	—	2	35
Järvamaa	4	—	1	1	1	1	2	—	2	12
Läänemaa	—	2	1	1	3	2	4	—	2	15
Kokku P.-Eesti .	13	10	15	8	27	6	18	—	7	104
Saaremaa	5	2	—	1	5	3	2	—	1	19
Pärnumaa	11	3	2	1	10	4	11	2	2	46
Viljandimaa	7	5	3	1	11	7	14	1	7	56
Tartumaa	19	5	9	5	20	8	19	2	3	90
Valgamaa	5	1	2	1	2	—	5	—	3	19
Võrumaa	4	—	2	3	5	3	2	—	1	20
Kokku L.-Eesti .	46	14	18	11	48	22	51	5	16	231
Kõik kokku . .	64	26	33	20	80	31	71	5	24	354

Rõhuvas enamuses Lõuna-Eestist on pärit meie kirjanikud, poliitikatelased ja sõjaväelased; suur ülekaal on lõunal ka teadlaste suhtes; peaaegu võrdselt jaotuvad heliloojad ja kujutavate ning esituskunsti tegelased. Põhjarajooni teadlaste kantsiks on Tallinn, poliitikute omaks Virumaa, helikunstil — Harjumaa; üllatavaks tühikuks on Harjumaa ja Tallinn poliitikategelaste arvult. Lõunas domineerivad kõigiti Tartumaa ja Viljandimaa. Ainulaadne eriasend on Viljandimaal kõrgemate sõjaväelaste suhtes; veel suuremaks muutub ülekaal, kui Viljandimaad ümmardada muistse Sakala piirideni: sel juhul mahutab ta täpselt poole siin arvestatud sõjaväelastest.

Siinkohal ei usaldata saadud arvusuhetest lähtuda kauge- maiks väiteiks. Nende jaoks on ka 350-line isikutehulk liiga väike ja juhuslik valik. Igatahes on selgunud, et meie kulturi- juhtide toitealaks selle kolme inimpõlve jooksul, mil oleme ise

määranud oma vaimset saatust, on olnud meie riigi lõunarajoon ja et praegugi paistavad seal olevat soodsamad tingimused tege-
laste tõusuks just nendel aladel, mis eeldavad isikliku andekuse
kõrval soodustavat keskkonda ja pikemaid eneseteostuse tradit-
sioone: kirjanduses ja poliitikas. Kui palju lõunarajooni ette-
jõudmisel kaasa on mõjunud varem saabunud majanduslik
jõukus, on küsimus omaette ja ei nõua lahendamist siin, kus
eesmärgiks oli võetud tagasihoidlik katse rakendada meie olu-
desse ainult liiki kultuuri-kartogrammi.

A. Miks.

EESTI LUULE 1937. AASTAL.

Mis lugejale läinud aasta originaalseist värsikogudest esi-
mesena silma paistab, on suhteliselt suur tähelepanu, mida on
osutatud oleviku ajatingimustele ja inimese elujärje üldistele
küsimustele. Ses suhtes on tunnismärgilisimad enne kõike
E. Hiire, J. Barbaruse, J. Sütiste ja H. Talviku kogud. Olime
juba tuttavad Barbaruse, Sütiste ja Hiire huviga ühiskondliku
tõeluse kohta, seda üllatavamana ja tähendusrikkamana mõjub
aga H. Talviku vastukaja ajatingimustele. Ajas peab olema mi-
dagi, mis õhutab reageerima ka metafüüsilisse vaatlusse ja seni
pigem sügavuse kui laiuse suunas orienteerunud vaimu. Kuid
samu vastukajasid, mis meenutavad 15 aasta eest kajanud aja-
laule, leidub ka V. Adamsi, B. Kangro, isegi Ed. Visnapuu ja
H. Adamsoni kogudes. Teadagi erinevad need vastukajad isi-
kute kohaselt, aga siiski võiks üldises panoraamis eraldada
kolme põhihoiangut. Enne kõike, olgu konkreetsete olude suhtes
eitavalt või jaatavalt, kaasaminekut aja rangusenõudega.
J. Barbaruse luules vallandab see inimese nimel tunglevat pro-
testi ja irooniat. E. Hiire kogu pealkiri „Raudvärsid“ tohiks olla
tunnismärgiline teadliku jõukultuse kohta, millega ta ajatin-
gimustele tahab vastata. See peegeldub ka stiilis raskete rüt-
mide ja kõmava pateetika esiletõusuna peenemate varjundite
kulul. J. Sütiste, kes aja jooksul on järjest enam taltunud, on
ainult riivanud neid kumisevaid tundetoone. Ta kogus on resig-
natsioonisugemeid ja kibestusnoote, mis lähendavad seekordseid
avaldusi V. Adamsi, B. Kangro ja Ed. Visnapuu ajakajadele, kus
passiivsem kibestus, mis ainult hetketi tiheneb trotsiks, kaitseb
kokkupigistatud inimest igapäevase olundi närususe vastu.
Mingi uhkema ja kirkama iseteadvuse on saavutanud aga H.
Talvik oma „Kohtupäevas“, mis hindab läbinägevalt ühiskond-

likku tõelust mitte ainult elu kõige primitiivsemate nõuete seisukohalt või tööinnu pärast nagu Hiir, vaid inimese sisemise väärtuse ja selle alustõdede nimel.

Kuid ajakaja-tendents seob ainult ühte osa nimetatud luuletajate teostest. Selle kõrval suliseb rikkalikult läinud aasta toodangus ka lüürika päris-läte: intiimsete elamuste, sisevaatluste ja igatsuste allikas. Isegi E. Hiire „Raudvärssides“, mis jälgivad ajatendentse kõige pidevamalt, leidub kõrvalekaldeid intiimseisse perekonnameeleoludesse ja loodusse, kõnelemata J. Barbarusest, kelle kogu on teemade rikkuselt ja sisemise liikuvuse mitmekesisuselt kahtlemata silmapaistvaim läinud aasta toodangus. Siia ringi kuuluvad puhtamal kujul V. Adamsi, H. Adamsoni, Ed. Visnapuu, A. Ranniti ja B. Kangro kogud ja suurel määral ka H. Talviku oma. Sel individuaalsete reaktsioonide pärisalal oleks aga peaaegu võimatu tabada lühikese iseloomustusega ühendavaid koordinaate. Peame jätma igäihele vabaduse olla ta ise, kuni üksikvaatlusest saavutatud tulemused võimaldaksid meil lõpuks siduda neid teatud sugulussidemeisse.

Mainisin juba Erni Hiire „Raudvärsside“ põhiseemaks jooneks selle ajaga kohandatud jõukultust. On loomulik, et luule, mis võtab oma inspiratsiooni aluseks välise tõeluse kõige ilmsemad tingimused, ei süvene elu eri nähtustesse ega mitmekesisusse, vaid püüab haarata selle kõige üldisemaid tegureid. Oma üldistava ja lihtsustava mentaliteedi kohaselt ja tõenäoliselt opositsioonitarbest eelneva luuletajategeneratsiooni mentaliteedi vastu on ta hinnanguprintsiibiks mitte enam indiviidi rikastus, vaid selle aktiivne ning väljapoole suunatud tahe, mis looks käegakatsutavaid väärtusi. Intellektuaalsed huvid, tähelepanu tundeelu kohta omaette puuduvad ses luules. Käesolevas kogus on see koondus elu kõige algelisemate eelduste ümber läbi viidud erakordse järjekindlusega. Inimelu põhivajaduseks antud ajatingimustes on jõuline aktiivsus: sellele on pühendatud esimese tsükli „Loova tule“ üleskutsed; teises tsükliis „Elava eluga“ ta otsib konkreetseid pidepunkte sellele nõudele: loodus pakub talle valguse ja kasvulopsakusega õhutavaid muljeid, ja kus ta seda ei paku, seal ta näitab juba korraldavalt vahele astuvat töördõmsaid mehi, kelle puhketunnidki öises vaikuses on jõuküllased. Paraku muutub see vägevus lugejale varsti väsitavaks. Õnneks leidub lühemaid puhkehetki nende tugevate ning liiga palju sama kordavate toonide vahel. Nii näiteks selle tsükli lõpu poole „Ohtlikus õhtus“, kus sügisnukrusse seguneb laste sõjamängust tekkivaid ohumõtteid. Viimases tsükliis „Kontrastid“ võtavad aga kuju ajas liikuvad elu-

vaenulised jõud. Kajad Ibeeria poolsaarelt, kus luuletaja näeb uue sõjahävingu eelmängu ja maailma saagihimuliste jõudude vallandust, toovad ta värssidesse tumedamaid toone, mis avardavad selle kogu niihästi sisulist kui meeleolulist mahtu. Kogu lõpeb üleskutsega endäületuseks, et reastuda kollektiivsesse tööriindesse, mis asetaks oma ehitava rahutahte vastu maailma hävitavaile jõududele. Ei saa keelata inimlikku sümpaatiat selle sirgele loova elujõu ja töö ülistusele, kuigi autor kaldub selle avaldusi tõeluses jälgides mõnigi kord lühinägelikku lihtsustusse. Palju puudulikumaks aga osutub see sotsiaalne moralism luuleelamuse vaateveerult. Tahtlik rangus ja jõuliste mõjude taotlus viib ülepingutusele, mis ulatub õõnsa paatoseni. Ja see on seda häirivam, et seda ei kanna ühtlane meeleülendus. E. Hiir püüab nimelt oma pateetikat siduda argipäeva vähenõudliku tõelusega ja nii juhtub, et ta luuletustes ülevate stroofide kõrval ei puudu vemmälvärsid. Nagu ta keeldub nüansseerimast oma maailmavaadet, asendades analüüsiva intellekti ja peentundluse tahtega, nii ei hooli ta sageli sõna tundelistest varjunditest. Kuid see on pärispatt luule vastu. Sellegipärast on ses kogus värskelt mõjuvaid stroofe ja mõneski luuletuses pidevat hingestust. Võib-olla saavutakski Hiir oma parima ses pateetilises laadis, kui ta anduks sellele täielikumalt ja nõus- tuks hoolikamalt arvestama harmoonia tingimusi.

Sama seisukoht tõeluse ja ajatingimuste suhtes on iseloomuline Johannes Barbarusele ta uues kogus „Kalad kuival“.

Tsüklis „Mündi ümberlöömine“ nõuab ta luulelt samuti aktiivset vaheleastumist ühiskonna eluvaenuliste jõudude vastu nagu E. Hiirgi. Ka tema hinnanguluseks on Elu suure tähega, ja nagu eelmisele, nii ei tähenda see tallegi mitte ainult isiklikku elu, vaid kõigi inimeste õigust elule. Elu interpreteerimises läheb ta aga nooremast aktivistist väga oluliselt lahku. Ta palju kriitilisem pilk avastab vastuolusid seal, kus teine nägi vaid positiivse ühistahte avaldusi. Tõelusepilt, mida ta maalib, on palju avaram ja mitmekülgsem. Esimeses tsüklis „Ehitised liival“ ta jälgib samuti loova ja vormiva inimaktiivsuse saavutusi, kuid samal ajal, kui ta näeb tõusvaid hooneid, ta näeb neid juba täituvat mitmepalgelise ja vastuolulise eluga ja ehitis ise saab teoks käte abil, millele on antud minimaalne osa sellest elust, millele neile on ometi teistega ühesugune õigus. Naiivse entusiasmi asemel soetavad need sünteetilised nägemused sarkasmi ja irooniat. Näeme, kuidas õigluse ja tõe probleemid tõusevad selle teadlikuma vaatleja juures esiplaanile. —

Kuid Barbaruse tähelepanu pole ses kogus koondatud ainult välisele ja ühiskondlikule tõelusele. Ta eluvaist on liiga tugev, et vaadelda ainult ajatingimusi. Tsüklis „Ürgmotive“ ta kaevub nende juurteni, mis teda seovad oma esiisadega, et tunnetada oma põhist ühendust elu ürgsete lätetega. Siin ta sõnastab ka oma rõõmu olemasolust endast, mida vallandab valgus, kevadine õitseng, hinge ja keha stiihiline kiindumus teisesse: kõik ürgsete eluvaistude avaldused, mille sõnastuseks ta on leidnud tõelise hingestuse kantud värse. Elavad mõttepöörded liituvad siin meeleliste piltidega, milles on tunda julge ning rikka vere tukseid. Siin on fantaasialendu ja nüansseeritud tundeliikumist, mis haarab kaasa oma värskusega ja lubab reastada selle tsükli värse parimate sekka läinud aasta toodangus.

Selle tsükli lõpus aga tõuseb põgu-lauludes esile kaduvuseaimusi ja rahutust, mis kisivad luuletaja välja sest spontaansast andumusest elu ürgsele küllusele. Teadlik mõte nõuab oma osa ja seda antakse talle tsüklis „Müüdi ümberlöömine“, mis toob mõtisklusi ajajärgu üldiste tingimuste ja luuletaja osa üle neis, et tipustuda suurejoonelise panteistliku ning kosmilise nägemusega „Mullapoeemis“. See vaatlus jätkub järgnevas tsüklis „Kalad kuival“, pöördudes järjest enam sissepoole. Ühtlasi tihenevad aga resignatsioonivarjud. Siin on intiimseid igatsusi, umbseid ängistusi, dramaatilist lõhestumisvalu ja asjatuseaimusi, aga neist siseheitlustest kannab luuletaja temperament teda aina uuesti välja tulevikku ja elukõiksusse suunatud mõtte ja tahte aktiivsusse.

Ka Barbaruse luule pole vaba hooletustest ega mõnigi kord liigest kuhjamisest. Ta rütmides on sageli hämmendavat raskust ja sõnade musikaalsus ei näi talle kuigi palju ütlevat. Aga neid kammitsaid varjab sageli sisemine innukus ja mõtte elavus, formulatsioonide puänteeritud teravus ja piltide sugestiivsus. Need voorused lubavad seda kogu ka kunstilise teostuse suhtes lugeda parimate hulka läinud aasta toodangus. Sisuliselt mahult, mõtterikkuselt ja tundeliikumiste ulatuse poolest aga tohiks kuuluda talle esikoht.

Barbaruse enda arengutees tähendab see kogu märgatavat taltumist, võib-olla ta värsside sisepinge kahjuks, aga samal ajal nende psüühilise haardeulatuse kasuks.

Ka J u h a n S ü t i s t e poetiliseks kreedoks on ustavus tõelusele enda ümber, kuid mitte enam rõhu asetusega selle tõeluse üldistele tingimustele, mis on Barbaruse maailmasse-suhutumise aluseks, vaid tähelepanu kinnitamisega selle konkreetseile juhtumeile. Ta ei armasta sünteetilisi tuletusi ega intel-

lektuaalset analüüsi, vaid annab oma vahendituid muljeid kogetud eluseikadest. See hoiang on Sütistel saanud aja jooksul üha teadlikumaks nõudeks enda vastu, kõrvaldades ta luulest järjest enam spontaanseid enesevallandusi, neid rahutuid otsinguid ja seda tunglevat indu, mis andis ta elukajadele psüühilist pinget. See teadlik objektiivsuse taotlus, mis on sammunud käsikäes sisemise taltumisega, annab ilme ka Sütiste läinud-aastasele kogule „Ringkäik“. Sütiste resignatsioon, nagu see avaldub selle kogu algusvärssides ja pikemas poememis „Vastus“, tundub raskemana kui Barbaruse hetkelised masendusmeelolud. Tunneme selle taga eluvintsutustes ja vastuoludes väsitatud vaimu tüdimust. Kuid see pole veel halvanud Sütiste põhist muljeteerkust. Vabas looduses ja matkal see ärkab endise värskusega, mida tõendab luuletus „Esimene kala“ ja Soome-matkale pühendatud tsükkel. Aga ka ajakajad riivavad Sütiste luulet. Neis valitsevad skeptilised toonid. Maailm ei ärata luuletajas trotslikku vastutahet — poemi pealkirjaks on „Hingekell“. Luuletaja on nagu kaugenenud sellest kõigest ja kogu lõpplaulus „Lumes ja päikeses“ ta vaatleb sama distantsitundega üle oma isikliku saatuse.

Siiski ka selles kogus on üks neid sisemise elujõu prahvanguid, mis näitavad Sütistet kogu ta loova jõu külluses. See on poem „Loomulik pöörasus“, kus ta kõiki objektiivsusetaotlusi hüljates laseb ürgset joovastust tiheneda piltideks, mille *crescendo*-tõus põhjeneb ainult nende tundelistel kajadel. Sütiste vajab oma luule elustuseks kontakti väliste jõududega. Praegu see näib mõnevõrra lõdvenenud: siit ta skepsis, resignatsioon ja värsside sisepinge lõtvumine. Viimati mainitud luuletuses ta on selle saavutanud nagu Barbaruski elu ürgsetele tundidele vastu astudes. Aga ta on teinud teisegi katse ja nimelt lähenemisega ühe suurmeistri loomingus kehastatud elurikkusele. See on inspireerinud poemi „Puškinit lugedes“, mille algus pole küllalt koondatud, aga mille lõpposa sisustab eriline kirgas ja ülendav hingetus.

Selle kirka pilguavaruse ja vaimsustatud enesekindluse näib juba tegelikult saavutanud Heiti Talvik oma uues kogus „Kõhtu päev“. Oma 1934. a. ilmunud esikkogus „Palavik“ debüteeris Talvik tunglevalt elamusjanuste värssidega. See oli rahutu vaimu ja rahuldamatute meelte heitlus oma isikliku elusisuga, mis ei lasknud end paigutada normaalseisse eluvormidesse. Ta ekstaatilised elamused liikusid äärmuste vahel satanismist kuni tühjusmasenduseni. Hävingust kõneldes oli ta luule aga laetud harukordse sisepinevusega, mida vormiv mõis-

tus oskas hoida koos. Ja selle taga võis tunda sageli julget arvete õiendamise tahet oma elutööga. „Kohtupäeva“ vaateveerult tagasi vaadates osutubki Talviku esikkogu sisuliselt enesevabastuseks. Tee sealt edasi on tähendanud mina-ringi avarustumist elulaiuse suunas. „Kohtupäeva“ üleschitus peegeldab seda väga ilmekalt. See kogu algab luuletaja enda elujärje vaatlusega, kus kajab järele „Palaviku“ kõdumotiive ja sünk-jaid tühjustundeid, aga kristalsemais värssides ja epigrammilisemas koonduses, mis annab neile isesugust karget sära. Ja see tsükkel lõpeb kahe luuletusega, mis on tunnismärgilised Talviku selgunud elupilgu kohta. Luuletuses „Valm“ sõnastab autor suurepärase piltlikkusega oma luule üldise tähenduse, lõpetades nii: „Nii minu lauleski kunst õiteks muudab / kõik h a i g u s e o d, nii hästi kui ta suudab.“ Sellega on luuletaja avardunud pilk paigutanud end juba üldise tõeluse ringi selle eluvajaliku elemendina. Ja luuletuses „Magaja“ ta paneb ise tähele seda karget tuumollust, mida võis aimata algusest peale ta luules.

Võime uskuda, et sellise enesetunnetuse järel on vaim küllalt karastunud, et mööta maailma oma ümber. Järgnevais tsükkleis ta teeb seda nõudlikkusega, mis õigustab terve kogu pealkirja „Kohtupäev“. Ta lähtekohaks on inimliku väarikuse teadvus ja vaimsustatud elu nõue. Kaasaeg pakub aga selle vastas ainult tumedate jõudude kaotilist vaatamängu. Isegi seda, mis inimkonna kultuur seni oli loonud inimelu ülendamiseks, ta näeb labastatuna farsiks. Ometi ei järeldu sest troostitust vaatamängust talle süngest pessimismi. Luuletaja ise on säilitanud väärtusteteadvuse, sest et ta lähtekoht polnud ühiskondlik, vaid psühholoogiline. Vaimsed väärtused asendavad talle ka elutõeluse raamis materiaalseid. Ja need nõuavad elu suhtes stoiilist kindlust, ka siis, kui ümber valitseks jumalatehämarus. Luuletaja ülesannet ta näeb nõudes elu kaost selgitada, vormida ja selle kaudu ülendada. See teadvus on hingestanud teda luuletuses „Öö“ sõnastama suure sugestiivse jõuga hoiatust kõigile vaimse tule hooldajaile, et nad säilitaksid seda läbi öö.

Kuid oleks ekslik omistada Talviku luulele kalduvust liiga abstraktsesse idealismi. Selleks juurduvad ta värsid liiga sügavasti ta elava isiku tuumas. Kui ta sarjas „Dies irae“ manab esile tänapäeva korrupsiooni- ja hävinguõhkkonda, siis ta teeb seda piltide ja kõrvutuste kaudu, mille aistinguline teravus puudutab meis kõige ürgsemaid tundeid. Samal ajal aga on iga motiiv kokku surutud peaaegu epigrammitaoliseks stroofiks,

mis piirdub enamasti lühikese nelikreaga. Üksikud luuletused mõjuvadki nii pigem teritatud mõtteteradena kui väljaarendatud motiivikäsitlustena. Nii näit. „Aabel ja Kain“. See tihendus mõjub aga eriti värskendavalt pärast nii paljusid amorfseid värse, mida meil ei lakata kirjutamast. Arenenud maitse ei lase teda langeda lõtvusse ega labasustesse. Pigem võiks mõnikord kõnelda vastupidisest ja nimelt liiga täislaetud stiilist. Selle all näib kannatavat näit. kogu lõppluuletus „Hommik“, mille uljus on liiga ühest tükist. Kuid rangust saaks vaevalt ette heita sellele kogule üldiselt. Vastupidi, ta luule üheks silmapaistvamaks omaduseks on mõtete ja tunnete võiks öelda dramaatiline liikuvus. Stoilise põhitooni kõrval elame kaasa ängistusmeeleolusid, sapiseid pisteid, peaaegu meelegeite-kajasid ja kohe jälle trotslikku sirgumist, et kohata järgmises stroofis skeptilist muiet, mis annab varsti ruumi selgenägelikule mõtisklusele ideede ja maailma üle. See sisemiste reaktsioonide liikuvus annab ta pikemaile sarjadele „Dies irae“ ja „Jumalate hämaras“ elurikkuse, mis kõrvaldab niihästi liigsete üldistuste kui ühetoonilisuse ohu. Usun, et need omadused, mida siinkohal polnud võimalik lähemalt eritella, lubavad seda kogu nimetada parimaks, mis läinud aastal on ilmunud. Elame siin kaasa küpse vaimuga, kes iseendast ja maailmast teadlikuna selgitab oma suhet osalt iseenda, aga enne kõike välise tõeluse tingimustega, mõõtes neid esmajärjekorras vaimsete normidega.

Sama lähtekoht on aluseks ka Valmar Adamsi elukriitikale. Ta uues kogus „Põlev põõsas“ on esimesed kaks tsüklit pühendatud samuti ümbritseva elutõe kriitikale. Ka tema näeb luuletaja esimest nõuet teadlikus eluvaatluses: „Sest ole teadlik sa! Ei ainsat illusiooni! / sest oled vaim! Kuid eraisik — ei!“

Pangem aga tähele, kuidas see deklaratsioon pingutub ta juures äärmusse. Ja see on iseloomuline Adamsile selles kogus. Ei saaks öelda, et ta pole siiras, kuid on tunda, et ta tahab avaldada mõju. Mingi närvlik efektitaotlus kahjustab niiviisi sageli ta luule harmooniat. Näib, nagu puuduks tal küllaldast sisemist pidevust. Nii kohtab ta ajalaules sageli ka kaunis klišeelikuna tunduvaid värse. Aga neis on alati ka erilist dekoratiivset originaalsust.

Suurejoonelisemaks teemaks nagu „Riigi sünd“ jätkub tal küll üksikuid mõjuvaid varjundeid, kuid mitte kandvat hingestust ja seda dramaatilist jõudu, mida võime tunda Talviku ja Barbaruse värssides. Niipea kui ta hakkab taotlema suurejoonelisemat lihtsust, ta langeb lamedusse.

Mis Adamsi ajalaule veelgi iseloomustab ja eriti Talviku omist eraldab, on nende enesekohasem vaatenurk. Teda ei huvita mitte niipalju see, et tõde, inimlik väarikus ja inimkond kannatavad, vaid et ta ise kannatab, ja eelmised näivad omandavat kaalu ja tähendust vaid sel määral, kui nad on tema hooldada. Kuid niiviisi isikliku saatuse juhuse hooleks jäetud, kaotavad need väärtused paraku mõndagi oma üldinimlikust suurusest.

Adamsi luulelaadi tahaks nimetada põhiselt dekoratiivseks, mitte laiade freskomaalingute mõttes, vaid peenema gravüüritehnika tähenduses. Sellega on kooskõlas ka ta eritlev mõistus, mis oskab tabada varjundeid ja teritada epigrammilisi pisteid. Ühiskondliku tõeluse rangem valdkond ei vasta kuigi hästi sellele tehnikale. Seepärast ongi parimaks osaks ta „Põlevas põõsas“ viimane tsükkel „Kaks tiiba“, mis sisaldab armastusluulet. Siin pole söövat ning sügavale viskuvat kirge, aga on elu ja igatsusi, õrna tundlikkust ja liikumist, millele ta mänglev mõte ja reibas värss annab kohase ning värsket vormi. „Tema con variazione“ on leidlik pealkiri sellele sarjale, mis käsitleb kerge elegantsiga armusuhete vahelduvaid meeleolusid. Eriti õnnestunuks tahaks lugeda aga lõppsarja „Palgeid ja pildiseid“, mis toob rea vahelduvaid naisportreid. Adamsi vaimukus, esteetiline tundlikkus ja analüüsivõime leiab siin parima rakenduse kergelt epigrammilistes värssides. Ta efektiarvestus, mis raskemais meeleoludes osutub pinnaliseks, on siin parajal kohal. Siin on värss, mis ilmestavad tabava leidlikkusega teatud kujusid ja olukordi. Adamsi kalduvus pretsioossusse pole allakirjutanu arvates päris tühiseks lisandiks meie luulele, eriti läinud aastase luule rangel taustal. Meie armuluule antoloogiasse see lisaks mõnegi särava detaili. Omaette nauditava nurga moodustavad ta kogule lisatud sõnaseletused, mille tihedad ja vaimukad formulatsioonid tõendavad veel kord, kui palju teadlikku arvestust ja tahtlikku mõjuavaldust peitub ta luules.

Midagi sugulaslikku näib siduvat Adamsi koguga *Edward Visnapuu* läinudaastast värsikogu „Sõnasoit“. Ed. Visnapuu näib samuti olevat takerdunud kitsasse minaringi ja nii on temagi kogu silmapaistvamaks osaks armastusluule ja ta värsses on abstraktsust, mis reedab liiga raamatulist inspiratsiooni. Kuid see kõik on Ed. Visnapuu luules alles vormumata. Ei saaks öelda, et tal puuduks isikupära, aga see on pinnaline ja sel näib puuduvat koondav elamuskeskus, see magnetiline tsentrum, mis tihendaks välismaailmast saadud muljeid ja anaks kindla suuna omaenda siseigatsustele. Selle kogu najal

osutub võimatuks luua endale konkreetset kujutlust luuletaja eluvaatest ja sisemaailmast. Ta elamused on nagu lahtised kübed, mida jõud ei seo. Selle kogu esimeses tsüklis on vastukajasad loodusele, loomadele, jõulumeeolusid, mõtisklusi maailma kurjuse ja Jumala armastuse üle ja lõpuks elu jõhkruise ja inimliku närususe kujutusi, kus ta põlastus tiheneb viimaks sensuaalseiks piltideks, millel on sugestiivset jõudu.

Võikski öelda üldiselt, et ta üksikuil piltidel on sageli värsket mõjuvõimu, kuid üksteise kõrval nad kas neutraliseerivad üksteist, kui nad on tugevad, või valguvad luuletuse tervikus laiali, kinnitumata millegi konkreetse külge, ilma et neid samal ajal kannaks ilmsem mõtteline side. Sageli ei tea, millest ja kellest ta värvid kõnelevad, tabame näiteks vaid *m i n g i s u g u s t* sidevust kahe inimese vahel. See on sageli aimustega opereeriv luule, kuid mitte küllalt tihe ega ühtlane, et suigutada meid sellesse tundelisse hõllandusse, kuhu ta võiks viia. Seda stiili oleks võinud õigustada ülekoormatud alateadvuse valandusjõud ja ekstaatiline pinevus, kuid Ed. Visnapuu elamused seisavad paraku argipäeva tasemel.

Ta kogu valdava osa moodustavad armulaulud. Siin on tunda küll elamuste pidevust, aga isesugune originaalitsev sõnastusviis, mis ei hooli isegi lausete grammatilisest sidevusest, teeb need kunstlikuks. Me ei tunne spontaanse eneseavalduse värskust. Ja samal ajal ei veetle meid ka detailide mänglev sära nagu Adamsi puhul. Parimatena sest kogust oleksid mainitavad „Kaks magajat“, „Pisut ja palju“ ja lõppluuletus „Pärand“. Neis ta peatub konkreetsema stseeni ees või annab oma mõttele kergema lennu. Paraku on need erandid, mida selle kogu üldine tase ei toeta.

Sisemist tihedust otsib alles ka *A l e k s e i R a n n i t*, kelle esikkogu „*A k n a r a a m i s t u s e s*“ ilmus läinud aastal. Ei tahaks öelda, et Rannitil puuduksid täiesti poeedi eeldused. Tal on innukust ja dekoratiivset meelt, kuid ta elamused on alles kujunemata ja isikupäraste nüanssideta. Tundub, et need omandavad tal alles kätteõpitud, kuid mitte iseendast sündiva vormi. Esialgu ta näeb endas ja enda ümber ainult dekoratiivseid hoianguid ja värve, ilma et ta esteetiline meel oleks küllalt arenenud hoiduma liialdustest ja sulgema neid harmooniliseks tervikuks. Kuid siin-seal on õnnestunud stroofe, nagu luuletustes „Sügistee“, „Kardinad mustast tuulest“ või „Silmade peegleilt“.

Oleme oma ringkäiguga jõudnud ühiskondliku tõeluse ja üldiste eluprobleemide juurest minaelamuste üha intiimsemasse

ringi. Siin on koht puudutada Hendrik Adamsoni uut värsikogu „Linnulaul“. See algab tuttavate väikeste looduspiltidega, mida kannab südamlük kontakt puude, lindude, rohuliblede, tuule, pilvede ja taevahelkidega. Need on õige lühikesed hetkemeeleolud ja mõjuvad sageli pigem fragmendina või väikese vinjetina kui väljaarendatud luuletusena. Erilist rahvalikku kodusust lisavad neile autori humoristlikud vahelepidetud, mis seovad loomi, linde ja koguni taevaalaotust meie argipäevase tõelusega. Nii logeleb kägu mööda lokaale ja pardid peavad prääksudes parlamenti ja kogu maailm näib kastetuna mustikasupisse. Paraku kasutab aga Adamson oma dekoratiivset fantaasiat liiga hooletult ja nii on ta loodusmeeleolude seas väga harva puhtalt läbi viidud tundeühtlust, kuigi neis on originaalset värskust. Käesolevas kogus ei esine H. Adamson aga ainult looduslauludega või lauliku meeleolukajadega. Selles on näit. paar õnnestunud lüürilist epigrammi ja mõningaid mõtisklusi enda ja maailma üle. Ja on iseloomuline ajamomendile, et isegi see loodusse sukeldanud lüürik kuulutab neis trotsi.

Kaaluvama osa sellest kogust moodustavad aga rahvalaulust ja võib-olla Eino Leinost inspireeritud ballaadid. Ta lüürilisest annist, mis oskab kududa meeleoluvõrku, ei piisa aga dramaatiliste episoodide mõjukaks ülesehituseks. Pildid lämmatavad siin sündmuste liikumise, traagiline pöördekoht jääb sageli liiga hämaraks. Ehituselt kindlaim ja mõjult tugevaim on nende seast „Killevere-Kullevere“ ja lühike dramaatiline stseen „Väike Viiv“, mille julmus on muidu nii osavasti kaetud, kuid viimasel värsis jäetud võib-olla liiga alasti. Siin paljastub uuesti Adamsoni põhine puudus: ta tundetus varjundite suhtes, ja see tingib ta luulelt maha seda, mis ta kujutusvõime talle avansseerib.

Delikaatsemana ja harmoonilisemana tunneme Artur Adsonit, kes pärast pikemat vaikimist lüürikuna avaldas läinud aastal uue kogu pealkirjaga „Lehekülg ajaraamatust“. Nagu varem, nii valitsevad siingi tagasihoidliku tundesoojuse ja maheda südamlikkuse toonid. Senisest tihedam resignatsioonivari laiub üle terve selle kogu, mis algab kaduvusmõtetega ja jätkub esimeses tsükli lähedaste surma puhul kirjutatud järelehüüetega. Neis on lihtsat hardust, kus lapselik naiivsus liitub vanainimesliku paratamatuse-teadvusega, ilma et see muutuks lahjalt sentimentaalseks. Viimase eest kaitseb teda meie vanaisade ja vanaemade maalähedase kõne lihtsus. Tunneme küll stiili ebapuhtust ja mõnes reas kohmakusi, aga see pretensioonitu luule võtab meie kriitiliselt meelelt relvad. Elame inimlikult kaasa sellele sooja ja hella kontakti otsingule,

mis on luuletaja põhiseks hoianguks ses kogus. Ta kontaktirõõm vallandub kohati peaaegu müstilise osasaamistundena:

See palla käe maaihendüis,
See ihuline kokkuputt
Om hengeliste pühendüis.

Näib, nagu kajaks siin järele meie maal kohati õige sügavale juurdunud mälestusi vennastekoguduse müstilisest hardusest, mis ta luulele lisab ehtsalt kodunurgalist kõla.

Luuletuses „Mu värssi“ sõnastab poeet ise oma luule esteetilise ilme, nimetades oma värssi vanamoodseiks, kus pole palju sõnu tagavaraks ja riimigi pole alati parim, sest tuleb kõnelda nii, nagu keel on loodud. Võime nõustuda selle hinnanguga. Siin pole ka sisuliselt kaugemaid perspektiive, mida avaks rahu- tuma temperamendi ellusööst, kuid autori tundehellus on taganud sellele luulele siiski nauditava harmoonia.

Lihtsasse tunderingi juhib meid ka vanameister K. E. Söödi juubelikogu „Kuusi rüübõsu“. See sisaldab elutarku tagasivaateid käidud teele ja eluseikadele üldiselt, aga ka pidevama loomingutungi avaldusi, mille hingestust jätkub mitme pikema ballaadi üleschituseks. „Katku“ tahaks pidada neist õnnestunuimaks. Teistest luuletustest oleks eriti mainitav erksate joontega tõmmatud meeolupilt „Muruide tütar“, mille värsses on sujuvat kergust. — See kogu tõendab, kui tähelepanelikult Sööt on jälginud meie luule ja eriti keele viimaseaegset arengut. Oma uutes lauludes ta seisab tänapäeva edulisel keeletasemel, kuid see on jätnud ta luulesse abstraktsusi ja ebaühtlust, mis lubab soovida, et ta oleks eelistanud vorme ja keelemiljööd, milles ta löi oma meisterlikumad värssid. Tähelepanu väärivad see kogu oma hoolitsetud välimusega, kus trükitehnoloogilised võtted liituvad E. Kollomi dekoratiivsete leheküljelistustega esinduslikuks üldpildiks. Leheküljed on üldiselt küll liiga raskelt drapeeritud ega reeda alati küllalt tundlikku maitset, kuid tekstipilt ise on eeskujulik.

Intiimse meeolulüürika ringis nõuab lõpuks peatumist ka noorema generatsiooni esindaja. Mõtlen Bernard Kangrot, kelle uus luuletuskogu „Vanad mairad“ ilmus läinud aastal. Kohtame siin hoopis rahuumat temperamenti, käärivad ja otsivad vaimu, kes ei rahuldu juba saavutatud vormidega, vaid tõttab avama endale järjest avaramaid ja kaugemaid perspektiive. Oma esikkoguga „Sonetid“ debüteeris ta tiheda loodusluulega, kus valitsesid mäanduva looduse lopsakad toonid, kuid juba seal kajas kohati läbi isesugust kirkuse ja puhtuse igatsust. Käesoleva kogu avavad need selgunud ja särama löönud tunde-

toonid, juhtides meid mingisse rõõmsalt helklevasse maailma, kus värss on sujuvalt kerge ja kõlades kristalseid helisid. Kerge nukrus heidab küll diskreetse varju neile kevadeluuletustele, kuid isegi surmaaimused pöörduvad siin lõpuks elu uuestisünni rõõmsaks teadvuseks.

Tunneme, kuidas luuletaja silmapiir on vahepeal väga märgatavalt selgunud. Ja mis suunas, seda loeme selle kogu kesksest tsüklist „Tuulelaulud“. Tuulte ja mereavaruste töötused on saanud aktuaalseks. Tunneme selle taga vaimsete kaugusperspektiivide ja maailma sisulise külluse ahvatlevaid kutseid. Kangro on sõnastanud seda a i m u s t e n a, ärevate küsimuste ja ootusvärinatega, mille diskreetsus on talle nii iseloomuline ja jätab ta luulele selle intiimselt poetilise meeleolukaja, mis juhib pilgu kaugustesse. Erksate piltide kaudu äratatud tunded ja mõtetele on jäetud niiviisi kõik võimalused vabaks. Dogmaatiliste kinnistõdede ajajärgul tuleks hinnata seda hoiangut psüühilise ja vaimse arengu pandina eriti kõrgelt. Kuid igatsused üksi ei täida kaugeltki kogu ta uudisluule sisulist mahtu. Kokkupõrked tõeluse jõududega kajavad vastu ka selles sissepöörduvas luules. Masendava tõeluse teadvus vallandab ängistustundeid ja kõigi taotluste nurjumise aimusi. „Tuulelaulude“ lõpus sirgub luuletaja karastunud tahe sellegipärast julgeks veendumuseks:

Sa oota, kuni vana lahtub,
ju käärib surutõrres vastne virre.
Ja kui ehk õhtul loodetaevas jahtub,
näe uues tules leekima lööb kirre!
Seepärast armastama pead sa tuuli —
neis peituvad kõik uue sünni ained...

Tsükkel „Vanad majad“ pakub juhuslikumaid meeleolupalasisid, kus korduvad, kuid alati värskes sümbolikuues, ideaaliigatsused, mis viskuvad ajuti trotsivasse elamusjanusse, et lõpuks taas ruumi anda elu paratamatu hävi teadvusele, mis süveneb kogu lõppsarjas „Kooluheinad“ ja mille sisendamiseks Kangro leiab erakordselt sugestiivseid sümbolpilte loodusest. Siin oleks põhjust esile tõsta üldiselt Kangro erakordset võimet, millega ta hingestab vegetatiivset loodust. Ta luule on jäänud loodusluuleks, kuid mitte looduse objektiivse kirjelduse või oma passiivsete loodusmuljete edasiandmise tähenduses. Loodus on tõmmatud ta luules inimese psüühilisse eluringi, iga rohulible on täidetud luuletaja enda tundeeluga. Me ei tunne enam vaatlevat poeti ega välist tõelust selle ümber. Loodus ja inimene on ses luules ürgselt kokku kasvanud. Seda kokkukuuluvust kajastab eriti ilmekalt üks selle kogu viimase tsükli luuletusi,

„Põllumehe surm“. Sellist nägemust, kus inimelu sulab ülejäägita looduskõiksusega, ilma et teda midagi eraldaks vihku köidetavast viljast, võis sõnastada ainult kõigi meeltega panteistlikku andumust kogenud poeet. Ja ma usun, et selles on niihästi sisuliselt kui stiililiselt B. Kangro originaalseim lisand meie luulele. Kuigi maailm ja luuletaja enda sisetõed on selles kogus alles kujunemisseisukorras, õigustab selles avaldunud delikaatne tundlikkus sõnakunstiliste väärtuste vastu ja psüühiline elurikkus pidama seda üheks parimaks läinud aasta toodangus, reastades teda Talviku kogu kõrvale, millega teda seob sisemise kirkastuse ja inimliku ülenduse otsing.

Lisaks uutele luuletuskogudele ilmus läinud aastal kaks värsivalimikku.

E. Kirjanduse Seltsi kirjastusel ilmusid Ernst Enno „Valitud värsid“ B. Kangro toimetusel ja A. Laigo illustratsioonidega. See rikkalik ning suure hoolega koostatud valimik on väärikaks monumendiks kadunud luuletaja mälestusele. See sisaldab peale Enno varasemais kogudes ilmunud luuletuste rea seni ainult ajakirjus ilmunud ja avaldamata asju. Nii avab see võimaluse heita pilku üle terve Enno loominguga. Oma 106 luuletusega esindab see ta toodangut nii hästi, et võib asendada üldsusele Enno kogutud luuletuste väljaannet, ja seda täielikumalt, et Enno loomingut ei iseloomusta teemade, tunde liikumiste ja poeetiliste otsingute mitmekesisus. Tunduva lisakaalu annab sellele teosele lõpuks B. Kangro tihe eessõna, kus on asjaliku süvenemisega antud läbilõige Enno isikust ja ta luule põhisest iseloomust ja arenguteest.

Sellest kogust jääb lugejale enne kõike elutundelise pidevuse mulje, seda enam, et kogu on järjestatud mitte ajalisel alusel, vaid luuletuste temaatilise ja meeleolulise ühtekuuluvuse järgi. Jälgides üksikute luuletuste ilmumisaegu võime tunda küll varjude tihenemist Enno tundeliikumistes, kuid selle luule lähteks jääb algusest lõpuni irdumus konkreetsest maailmast ja sulgumine igatsusmeeleoludesse, mida toidab ta äärmiselt delikaatne, jah, kuni arguseni delikaatne tundlus.

K/ü. „Looduse“ kirjastusel ilmus Erni Hiire luulest valimik „Päikeselised päevad“ E. Kollomi illustratsioonidega. See sisaldab luuletusi alates „Lemmiklauludest“ kuni luuletaja viimase koguni „Raudvärsid“, enamik siiski ta eelviimaseist kogudest „Pöörang“ ja „Sinimäed“, see tähendab rõhuasetusega töö ja ülesehitava tahte luulele, mille poole E. Hiir on viimasel ajal pöördunud, sidudes sellega patriootilisi motiive. Selle kogu kompositsiooni tahab esile tõsta arengut opti-

mistlikuma ja nn. „positiivsema“ elukäsituse suunas, samal ajal kui see näib sümboliseerivat meie iseseisvusaegse tõeluse arengut. Esimene tsükkel „Pimesikumäng“ toob raskemeelseid tõelusekajasid, mis enamikus on pärit luuletaja varasemast loomingujärgust. Elu on nähtud siin ühiskonna ilmajäänute, töölise, popsi ja väikemehe seisukohalt, kes elavad väljapääsuta ringis. Järgmises tsükliis „Kaugelt näen kodu kasvamas“ vaateveer laieneb, kuid hämardub ühtlasi. See pakub halle tõsielukajastusi ja masendusmeeleolusid, mille seast „Mu maa“ oleks esiletõstetav oma hingestatud raskemeelsusega. Aga juba järgmisel leheküljel kohtame „Raske talve“ stroofides seda elutute tõsieluseikade ja pateetiliste tunnete segu, mis labastab E. Hiire luulet.

Kuid tsükli lõpus vabastab laulik end tahtepingutusega selle halli tõsielu paratamatusest, et järgmises tsükliis „Kodutee“ otsida jaatavat sidet selle üldiste tingimustega. Pihtimuslik poeem „Kodutee“ on selle pöörde kohta tunnuslik. Luuletaja hülgab oma nooruse kaugemate vaateveerude otsingud, et leida uut ülendust igapäeva elusisust, milleks on töö. Ja et oma optimismi täielikult soomustada, ta hülgab küsimuse sellest, kas see töö antud tingimustes inimest alati rahuldab või isegi toidab. Töö saab väärtuseks omaette.

Tsükliis „Patrioodid“ ta jälgib selle eluehitava aktiivsuse kandjaid: need on maapinda viljastavad töökäed, inimsugu viljastavad emad, teotahtelised noored. Kahjuks ei tõuse need hümnid aga üle igapäevase ilukõne. Tsükliis „Päikeselised päevad“ laiendab luuletaja seda elupilti mõnevõrra looduselamuste alale. Siin on üksikuid õnnestunud ja värskeid meeleolupilte. Ent viimases tsükliis „Raudse rütmiga“, astume taas ühiskondliku tõeluse ringi. Veelgi pateetilisemad ja raskemad toonid iseloomustavad seda viimast järku E. Hiire loomingus, mida võisime pisut lähemalt puudutada juba eespool.

Kahetseme, et see kogu ei anna täit ülevaadet E. Hiire senisest loomingust. Valik on tehtud liiga praeguse arenguetapi seisukohalt, puuduvad näit. peaaegu täielikult E. Hiire varasemad kõlaliselts efektsed meeleolulaulud, millel on oma arvestatav koht ta luules. Nii jätab see kogu ta loomingust veelgi rangema mulje. Rangus pole aga väärtus, mis oleks eriti kohane luulele.

Lüürika kõrval teenis värsivorm läinud aasta toodangus ka eepilist elukujutust. Siin on esmajärjekorras mainitav Henrik Visnapuu romaan värssides „Saatanavari“, mis aastate eest avaldati suuremalt osalt „Loomingu“ veergudel ja

ilmus nüüd A. Vabbe illustratsioonidega raamatu kujul. Pike-
mad värssteosed on tänapäeval nii haruldased, et juba paljas uue
ilmumine äratab erakordset huvi. Kuid käesoleva teose läbi
lugenud, on ühtlasi selge, miks nad nii harukordseks on jäänud.
Nad eeldavad ka harukordsemaid võimeid, kus lüüriline meele-
olu loomise kunst oleks liitunud eepilise jutustamisoskusega,
säilitades selle kõrgema ja hingestatuma elamustetaseme, mida
värsi puhastatum vorm juba iseendast tingib.

H. Visnapuu „Saatana varju“ teemavalik vastab nii hästi
neile nõudeile: mees kahe temperamendilt diametraalselt eri-
neva naise veetluste vahel ja meie ajaloo dramaatilisima aja-
järgu taustal, mis heidab oma varju kogu sündmustikule. See
oleks taganud sisepinevust ja välist draamatikat, millele enda-
kogetud tõelus võinuks anda tüsedat sisu. Autor on liigitanudki
oma teose õige vaheldusrikkaks sündmustereaks, mida seob kan-
gelase Inn Kallismaa isik. Kahjuks aga ei täida see kahvatu
kuju teost küllaldase psüühilise pinevusega. Nii nagu ta aja-
võitluste keskel pigem olude kui oma veendumustega kaasa
läheb, nii kõigub ta üsna pidetult kahe naise vahel, võimetuna
täispööret teostama ühe poole — ebamäärase igatsuse tõttu
teise järele, kelle kättesaamatusel põhjeneb teose sisemine
põnevus. Kuid seegi pole psüühiliselt tihendatud. Maria Enno
põgeneb küll heitunudult Innu liiga toore esimese rünnaku järel,
aga ended hellemaks vastutulekuks ei lase endid kaua oodata.
Innu ja Mariat lahutavad tõeliselt ainult välised sündmused,
Vabadussõda, millest Inn võtab osa sama pidemetu ühesmineku
meelsusega nagu kõigist varasemaist üritusist. Ainult tapmise
vaatemängu ees tõuseb ta protest iseguse melodramaatilise
põlguseavalduseni, mille liiga pateetiline deklaratsioon jääb
õõnsaks. See tõendab ainult liigne kord, et H. Visnapuu inspi-
ratsiooni laad ei vasta laiema või sügavama haardega motiividele.
Inn Kallismaa hoiang kindlustub mõnevõrra teose lõpu poole.
Siin on autor õige psühholoogilise arvestusega lasknud selguda
oma kangelase sügavamat igatsust surmaohu ees. Areng oleks
võinud jätkuda psühholoogilise süvenemise suunas, kuid selle
asemel esitatakse uusi melodramaatilisi pöördeid, mille väline
toorus on ebasuhtes teose sentimentaalitseva põhitooniga. Au-
tori kavatsustes on olnud nähtavasti kontrasteerida sõjaaegset
karmi tõsielu oma kangelaste maheda inimlikkusega. Et see
kontrast tõelise haaravuse oleks omandanud, selleks oleks pida-
nud me huvi kangelaste vastu olema sügavam ja olukordades
oleksime pidanud tundma aja karmi tõsidust. Siin aga kohtame
drastilisi äärmusi, kuhu seguneb labast groteski, nagu riideid-

pidi risti löödud lõbutüdruku näol purjus sõdurite keskel, millele autor loeb peale oma resignatsioonimoraali. Selle stseeni groteskne vari langeb paraku ka Maria traagilisele saatusele. Innu katse teda lunastada annab mõnevõrra sisemist ülendust selle romaani lõpule ja selle fiasko psühholoogiliselt iseendast õige, kuid enesemõrvaga ilmselt ülepaistatud lahenduse. Paneme raamatu käest segase tundega äratatud elamuskatketest, mida ühtlane hingestus pole koondanud pidevaks huviks. Mõistame, et kompositsioon on tähelepanelikult arvestatud, sündmused hoitud elevas liikumises ja tegelased küllalt ilmekalt eraldatud; veel enam aga tunneme sisemist lõtvust ja maitselamedust, mis avaldub segases stiilis, kus ilmetud dialoogid ja ülepaistatud metafoorid („apokalüptiline metsaline“ kordub läbi teose) on kõrvuti erksate loodusekirjelduste ja kohmakate võrdlustega, kus hulk võõrsõnu ristleb kõige toorema realismiga, sujuvad värsid abitute inversioonide ja elisioonidega. Tunnustatud poeedilt oleksime oodanud ühtlasemat ja maitsepuhtamat teost.

Jakob Liivi „Revolutsioon“ II, kuigi selle kirjaniku keelelised võimalused on kitsamad, värss puisem ja uudseid pilte palju vähem, rahuldab seevastu enam oma ühtlase ning pretensioonitu jutustusviisiga. Ta jälgib ses raamatus edasi Kaini saatust, kelles Lutsifer on äratanud suuruseigatsusi ja loovat rahutust. Hoolimata Lutsiferi võrgutustest, mis ähvardavad hävitada ta perekonnaõnne, rajab Kain patriarhaalse elukolde, kust võrsuvad uued sugupõlved, keda ta esiisana valitseb. Need ei alistu aga lõpuni, ja kui tal pole neile vastu asetada tõelise jumaluse autoriteeti, pühib järelpõlvede revolutsioon ta teelt. Üksikuis episoodides ei puudu monumentaalset ulatust, kuigi J. Liivi abstraktsevõitu sõnavara ei anna sellele küllaldast jõudu ega värvikust. Kuid heakodanlik vähenõudlikkus on sellele teosele nii põhiselt omane, et me ei taju ta kahvatust kontrastse puudusena. Kain ise on nii mõõdukas ja Lutsifergi nii mõistlik arutleja, et loeme nende heitlusi koduse mõnutundega, millele kirjaniku tuumakad mõtted mõnigi kord annavad seda elustust, mis jääb puudu teose dramaatikal.

Meie luule rikastus läinud aastal veel kahe tõlketeose võrra, millele võime omistada algupärase loomingu väärtust vähemasti meie värsistiili harimise seisukohalt.

Gustav Suitsu tõlgituna ilmus „Hollandi värsipõimik“, mis pakub valiku Hollandi uuemast lüürikast, alates läinud sajandi 80-ndaist aastaist tänapäevani. Võiksime küsida, miks on just Hollandi luule pälvinud nii erakordset

tähelepanu, et ta on andnud antoloogia, mis meil puudub suuremate ja tuntumate maade lüürikast. Juhus ja võib-olla harukordsuse veetlus on mänginud kokku, et seda määrata. Võime ainult tervitada seda valikut, mis iseendast-mõistetavale on eelistanud uudsemat ja juba sellega teenib autori eesmärki, mida ta eessõnas märgib: „suunavõtet keskpärasusele vastasele liikumisele“. Hollandi luule tase on õigustanud seda ka sisuliselt. Tutvume ses kogus mitme esindava ja isikupärase kujuga, kelle luule kvaliteedipuhutus ja delikaatne varjundikunst õigustab neile pööratud tähelepanu. Mõtlen enne kõike Herman Gorteri, P. C. Boutensi ja Henriette Roland Holsti luulet. P. C. Boutensi luule näidetes, välja arvatud „Süda ja maailm“, tutvume erilise kristalse elevusega, mida tahaks pidada selle kogu kauneimaks ja värskeimaks nurgaks. Autori eelistus on kuulunud üldiselt staatilisemale muljekunstile ja mõnevõrra irdunud vaimseile vaatlustele. See annab sellele valimikule tooniühtluse, mis vähendab autorite temperamendierivusi, kuid laseb seda ilmsemalt kajada Gustav Suitsu isikupära, reastades selle kogu nii tihedamalt meie oma luule raamesse. Selle teose sõnavaraline rikkus ja stiili erakordne tase nõuavad pealegi omaette kohta meie värsikunstis. Süvenemisega kirjutatud sissejuhatus sellele valimikule annab ühtlasi substanttsiaalse ülevaate küsimuses olevast luulest, kus P. C. Boutensile ja H. Roland Holstile pühendatud read haaravad kaasa oma tõelise hingestatusega.

Niisama nõudliku ülesande on võtnud endale Ants O r a s Shakespeare'i sonettide valimiku tõlkimisega. See valimik ilmub koos „Suveöö unenäo“ ja „Othello“ tõlkega E. Kirjanduse Seltsi „Maailmakirjanduse“ sarjas. Nagu teada, on Shakespeare'i sonetid armastusluule kauneimaid pärle maailmakirjanduses. Nende üldarvust 154 on käesolevas tõlkes esitatud 60 sonetti, millest piisab nende elava mitmekesisuse tutvustamiseks. Võime siin ainult imetella, kui rikka tunneteskaala sama kiindumus on võinud läbi käia suure looja vaimus. Luule on toitunud siin tühjumatumast elamuste allikast, mille jõud pole sajandite jooksul midagi kaotanud oma sugestiivsusest. Kui need sonetid sageli ongi poeetiliste piltide ja eufuistlikkude perifrasiidega üle laetud, siis vabastab meid peaaegu alati nende survest sententslikult selge ja teritatud viimane reapaar, mis mõjub kui valgussähvatus pärast tihenevaid pilvi. Kuid Shakespeare'i piltidetulvas endaski elab vilgas liikuvus ja sageli dünaamiline pingeline, mis ei lase seda muutuda paljaks sõnamänguks. Ja kui esineb sõnamängu, siis on see veel kord galantse

innukuse hingestatud. Tunne me ses alati keeva temperamendi tukseid. Seda reaktsioonide elevat ja vaimselt teritatud liikumist, mida A. Orase tõlge on vahendanud kaasakiskuva sujuvusega, võime lugeda nüüdsest peale erakordseks rikastuseks meiegi luulele.

Peale nimetatud suuremate teoste ilmus läinud aastal kaks väikest vihku „Valitud kodumaa laule“, mis sisaldavad vastava võistluse tulemusi. Kõitmata originaalsusega, kuigi siin ei puudu sujuvaid värsse ja head tahet, ei pruugi need vihud siinkohal lähemalt peatada meie tähelepanu. Nad on täitnud oma ülesande, pakkudes mõningaid deklamatsioonipalu koolidele ja rahvapidudele.

* * *

*

Oleme sellega üle vaadanud läinud aastal ilmunud 18 luuleteost. Nägime selle aasta luule üldise taustana esile tõusvat rangeid ja mõnigi kord tumedaid tõelusekajastusi. Resignatsioonitunded on mitmel luuletajal süvenenud. Kuid sellele hallile tagapõhjale heidavad isikupärasemad temperamendid elustavaid reflekse. E. Hiire tahte ja loova töö eksalteering heidab sinna ebahühtlast pateetikat, millel ei puudu siira hingestuse hoog. J. Barbarus elustab seda vereküllaste elamuste rikkuse ja eritleva vaimu vaateveerudega, mis pole küll alati küllalt tihendatud, aga köidavad alati oma ehtsa innuga, J. Sütiste mitmete värskeste tõelusekajastustega, V. Adams elegantse mängluse ja osavate krokiididega, H. Adamson dekoratiivse värvikirevuse ja mõnede dramaatiliste motiividega, K. E. Sööt ja Jakob Liiv koduse lihtsusega, mis A. Adsoni kogus tiheneb intiimseks soojuseks; Ed. Visnapuu on lisanud mõningaid heitlevaid tunde kajasid, mis otsivad adekvaatset kuju, A. Rannit dekoratiivseid värvilaike, millel puudub küll veel sisemine tagapõhi; seda värskema ja tihedama sisemise elevusega aga on rikastanud selle aasta luulet B. Kangro uus kogu. H. Visnapuu suuremõduline teos liidab sellele taustale hõrku loodusmeeleolusid ja mõningaid sujuvaid kirjeldusi, mis pääsevad mõjule teose üldisest ebahühtlusest olenemata. Vaimselt tihendatuima sädelusega aga paistab rikastanud seda aastat H. Talvik, kelle kogus on ka eetilist kirkastust, mis mõjub tõelise ülendusena meie psühholoogiliselt mitte väga süvenenud luules. Kaks silmapaistvat tõlketest toovad väljastpoolt juurde peenendatud varjundeid ja hingestatud elurikkust, mis avardab märgatavalt niihästi meie luuleliste elamuste mahtu kui selle väljendustehnikat. Ja kaks luulevalimikku lasevad meid saavu-

tada koondatud kujutluse E. Enno loomingust üldiselt ja E. Hiire loomingu põhisemast tendentsist. Isamaalaulude valiku näol on hoolitsetud ka otseselt luule sotsiaalse rakenduse eest.

Nagu näeme, täitub selle aasta taust lõpuks õige elava liikumisega, kus ei puudu kõrgetki lennutõusu, mis ei lange osaks mitte igale aastale. Ja üksikute luuletajate vaimsesse palgesse on toonud see aasta mõndagi uut juurde: J. Barbarus on väga märgatavalt avardunud, mõnel määral ka H. Adamson, E. Hiir on koondunud aktivismipoeediks, J. Sütiste on asunud võib-olla uute teede järele vaatusele, B. Kangro on silmapaistvalt kirgastunud ja liikuvamaks muutunud ja H. Talvik on saavutanud keskenduse ja selguse, mis võib avada uusi psühholoogilise ja filosoofilise luule perspektiive. Suundade ja taotluste mitmekesisus, mis ulatub kõige ekstravertsemast tahtest kuni intiimseimate siseigatsusteni, tagab sellele aastale elurikkuse, kus kõige erinevamadki maitsed võiksid leida endale kohast lektüüri. Rõõmustavaima nähtusena aga on tähelepandav kvaliteedipuhutuse otsing paari noorema luuletaja juures. See on tõstnud nõudlikkust ja nii ka lugupidamist luule vastu, millele vanemad teerajajad pole jätnud oma tuge lisamata.

A. Aspel.

NÄITEKIRJANDUSE KÜSIMUSI AASTATOODANGU TAUSTAL.

1.

Et eesti näitekirjandus ikka veel ei küüni meie luule, novelli ja romaani saavutusteni, seda on kurdetud juba kauemat aega. Ei toonud olukorrasse pööret ka möödunud aasta, kuigi 1937. a. draamatoodang on rikkalik ja teoseid ilmus nii nimega meistrite kui debüteerijate sulest. Täie tunnustusega tuleb konstateerida jandi ja kergemasisulise ajaviite-komöödia järjekindlat tagaplaanile jäämist ja tõsisema ilmega lavateoste esikohale pääsemist. Väärtuselt aga ei saa aastatoodangu tulemusi mõne eelmise aasta omast veel kuigi palju kõrgemini hinnata. Kordub ammune nähtus: väärtteoseid, mis sisuprobleemilt ja tehniliselt ülesehituselt on kavatsatud nõudlikumale kutseliste teatritele, on aastatoodangus ainult üksikuid, kõik muu on mõeldud maaväikelavadele, kusjuures ainult väiksema osa teoste väärtus küünib mingi enam-vähem rahuldava kunstilise keskpä-

rasuseni. See kõik paneb mõtlema olukorra väherõõmustavusest ja sunnib juurdlema selle põhjuste üle.

Näitekirjanduse mahajäämist teistest kirjandusliikidest on meil seletatud väga mitmesuguste asjaoludega. Põhjalikumalt tähele panemata aga on jäetud kõige tähtsam, nimelt tarvitaja. Näitekirjanduse üks omadusi, millega ta teistest kirjandusaladest erineb, seisab ju selles, et draamateose peaaesanne ei ole publikuni pääseda mitte vahenditult, vaid alles teatri kaudu. Romaani, novelli ja luule tarvitajaskond moodustub nende lugejaist, näidendi tarvitaja aga on kõigepealt teater ja alles viimase kaudu vaatleja. See teatri vahendus teeb draamakirjanduse mitmeti sõltuvaks lavakunstist. Ja senikaua, kui meie näitekirjandus ei tunne autoreid, kes looksid oma teosed ainult huvist asja vastu ja mitte selleks, et nendega ka näitelava kaudu pisut teenida, ei pääse meie draamalooming teatrit arvestamast.

Kui jälgime meie näitekirjanduse ligi seitsmekümne-aastast minevikku, siis näeme, et eesti näidendi saabumine, tõus ja uued võidud on vägagi tihedas seoses meie teatrielu arengu samade astmetega. Eesti näitelava sünd on seoses L. Koidula, J. Kunderi ja teiste ärkamisaja kirjanike lavateostega ja moodustab meie näitekirjanduse hälliaastad. Eesti lavakunsti suur tõus, mis käis kaasas kutselise teatri tulekuga, tähistab A. Kitzbergi, E. Vilde, O. Lutsu ja teiste realismi esindajate näidenditega meie dramaatika täisealiseks saamist. Ja iseseisvusaegse eesti teatri suunitlused ning püüded, eks ole needki meie lavakirjanduses kajastust leidnud ja rea teostega H. Raudsepalt, A. H. Tammisaarelt, M. Metsanurgalt, A. Mälgult, A. Adsonilt ja teistelt eesti teatrile ja draamakirjandusele uusi võite toonud.

Jääb tõsiasiaks, et iga rahva tõeline omapära lavakunstis pääseb täisõitsenguni ikkagi alles algupärase väärtrepertuaariga. Seda ei ole meie teatrijuhid unustanud. Ja nagu maha ei saa salata eesti näitekirjanduse teeneid teatri suhtes, niisama võimatu on eitada ka meie teatri mõju näitekirjandusse.

Teater võib näitekirjanduse loomingu mõjutada kahel viisil: 1) teatri huvi või leigus algupärase repertuaari vastu võib draamaloomingu kas soodustada või mitte, 2) teatri vaimne pale võib kujundada ka näitekirjanduse oma.

Et saada pilti, kuivõrd meie teatrid on algupärasest repertuaarist huvitatud, vaatleme arve. Möödunud teatrihooajal (s. t. 1936/37. a.) andsid meie seitse kutselist teatrit 71 sõnalavastuse esietendust, millest 24 olid algupärase näidendiga, 11 eesti romaani dramatiseeringuga ja 36 tõlketeosega. Tükkide „minekut“ jälgides näeme, et 24 algupärasest näidendit andsid

291 etendust, 11 dramatiseeringut 281 etendust ja 36 tõlketeost 563 etendust. Neid arve ümmarguseks tehes näeme, et möödunud teatriaastal kuulus meie kutseliste teatrite repertuaarist 50 protsenti tõlketeostele, kuna 50 protsenti moodustasid algupäraseid näidendid ja dramatiseeringud, kumbki 25 protsendiga. Umbes samas vahekorras olid need kolm ka käesoleva teatrihooaja (1937/38) esimesel poolel.

Need arvud peaksid meid niipalju rõõmustama, et vähemalt poolt meie kutseliste teatrite repertuaarist oli siiski võimalik koostada omamaa saadustest. Olukorda ei saa aga seni ometi veel normaalseks pidada, kuni sellest algupärandaile kuuluvast poolestki peavad veel poole moodustama dramatiseeringud. Viimaseid saame õigustada ikkagi kui päris-näidendite ajutisi asendajaid, mis varem-hiljem meie näitelavadel kaovad või vähemalt peavad loovutama oma praeguse tähtsa seisukoha. Nii tuleks eesti näitekirjandusel meie kutseliste teatrite mängukavade valutamiseks saada veel kuni 100 protsenti võrra tugevamaks senisest, kui ka edaspidi tahame näha, et vähemalt pool meie lavakunstist oleks ka repertuaarilt eestisisuline.

Kutselistest teatritest veelgi suuremat nõudmist algupärase näitekirjanduse järele esitavad aga meie paljude seltside ja organisatsioonide asjaarmastajaist koosnevad näitetrupid maal. Kui kutselised teatrid möödunud hooajal algupäranditega andsid veidi vähem kui 600 etendust, siis maaväikelavadel anti neid sama aja kestes üle 2000.

Maalavade nõudmistest ettekujutuse saamiseks ja ka teadmiseks, mis laadi näidendid on maal praegu mängitavamad, jälgime jälle statistikat. 1937. a. esimesel poolel (s. t. 6 kuu jooksul) mängiti meie maalavadel üle 600 eri näidendi ja 12 kõige menukamat teost olid järgmised: 1) üle 100 korra mängiti M. Tamme „Soovin tutvust“ ja Felix Tule „Hulkurivalssi“, 2) üle 75 korra etendati T. Braksi „Võsavendi“ ja „Tantsuprofessorit“, R. Rauniku „Õnnestunud manöövrit“, J. Jaigi „Sinepit ja soola“, A. Mälgu ja A. Särevi „Õitsevat merd“ ja E. Vaiguri „Potilille ja karusammalt“, 3) üle 50 korra kasutati E. Ellori „Mare võitu“, B. Kangermani „Sulase südameraasukest“, O. Lutsu „Kapsapead“ ja M. Raua „Kirvest ja kuud“.

Loeteldud teostest on ainult „Hulkurivalss“ tõlge soome keelest (varjunime Felix Tuli taga peituv autor on aga küll eestlanna), „Õitsev meri“ ja „Kirves ja kuu“ dramatiseeringud, ülejäänud 9 aga algupäraseid näidendid. See näitab, et ka maalavad, kus veel mõne aasta eest võidutsesid mitmesugused ker-

gekaalulised tõlketeosed ja „ümberkohendused“ võõrkeeltest, on suurel määral võidetud algupärasele näitekirjandusele.

Kõige selie põhjal tuleb sedastada, et nõudmine algupärase näitekirjanduse järele on meil äärmisel suur nii kutselistes teatrites kui maala- vadel. Ja see on meie draamaloomingut kõigiti soodustanud.

Salata ei saa aga ka seda, et need head turuolud ühtlasi on hõlbustanud meie draamaloomingu vähemväärtusliku ning isegi soovimatu osa ilmumist. On ju ikka nii, et kui nõudmine on suur, siis on lihtsam turustada kergekaalulisemat või isegi ala- väärtuslikku kaupa.

Jälgides meie teatri vaimse palge mõju näitekirjandusse märkigem kõigepealt, et asi võib esineda ka ümberpöörduvalt. Näitekirjanduse vaimsus või selle laad võib mõjutada samuti teatrit. Oleneb ainult sellest, kumb parajasti on tugevam.

Eesti näitekirjanduse ja teatri lühike minevik ei paku veel näiteid, et meie draamalooming oleks kunagi teatrist juhtivam olnud. Meie lavakunst on algupärase repertuaari abil küll vä- gagi suuri võite saavutanud, aga juhtiv osa on siiski teatri kätte jäänud. Põhjuseks on siin muidugi see, et eesti lavakunst on tugevaks saanud liiga suureprotsendilise tõlkerepertuaari najal, millega algupärase näitekirjandus ei ole suutnud veel täiel mää- ral võistelda. Ka nüüd, kus meie teatrite mängukavad 50-prot- sendiliselt eestisisuliseks on muutunud, kuulub vaimne juhti- vus meie lavakunstis siiski veel teatritele, aga mitte näitekirjan- dusele.

Kui teater käib ees ja näitekirjandus järel, siis on parata- matu, et viimane peab leppima eelmise mõjutustega. Need mõ- jutused võivad tihti ka väga positiivsed olla. Meie teat- rite tõlkerepertuaari paremik näiteks on mitmelgi puhul vägagi heaks eeskujuks olnud meie näitekirjandusele. Ja kui möödu- nud aasta draamaloomingust peame ütlema, et siin puhtakuju- lise koomilise või traagilise žanri asemel domineerivad näiden- did, kus traagiline vaheldub koomikaga ja ümberpöörduvalt, siis ei ole siin vist kuigi raske näha ees- kujusid ka mõningaist sellelaadilistest tõlketeostest, millel oli meie publikus menu. Näitekirjanikud võivad selle väite puhul muidugi öelda, et neil on võimalik välismaa näitekirjandusega kontaktis olla ka teoste lugemise, ega mitte ainult teatris näge- mise kaudu. Aga kuidas üht või teist laadi võõrkirjandusest võe- tud näidend meie publiku juures läbi lööb, selles võivad nad veenduda siiski alles teatri kaudu. Ja sellepärast näemegi, et

meie näitekirjandust mõjutavad ikka ainult need tõlketeosed, mis saavutasid meie teatrites kas kunstilist või kassalist menu.

Teatri mõju näitekirjandusse võib aga tihti olla ka negatiivne. Peapõhjuseks on siis tavaliselt ikka see, et teater on asutis, kus peale kunstiliste huvide vägagi ollakse sunnitud silmas pidama ka kassa huve. Näidendeid, mis kunsti kõrval liiga vähe kassat ennustavad, taotsevad teatrid harilikult hooaja keskel repertuaari võtta ainult ühe või kaks. Enamiku lavastuste puhul aga peavad teatrid kindlasti arvestama ka kassat, sest sellest oleneb nende majanduslik eksisteerimisvõimalus, kuna nii suuri toetusi ning abirahasid ei ole meil veel ühelgi teatril, et tegutsemine oleks võimalik ka kassasissetulekuid arvestamata.

Teatritest veelgi rohkem kassat arvestama peavad aga maalavad. Asjaarmastuslik lavakunsti harrastus ei saa meil veel mingit majanduslikku toetust, vaid otse ümberpöörduvalt: näitemängu mängimine on enamikule seltsidele peasissetulekuallikaks. Maal peab näidendi ettekandmine ennast kindlasti tasuma ja organisatsiooni teisteks ettevõteteks raha ülegi jätma. Sellest siis olenebki, et näidendil, mis on loodud nõudlikumaile vaatajaile, on maalavadel sageli väga väike minek, kuna „viiesajalisi mängukordade“ rekorde löövad just need teosed, mille kirjutamisel on arvestatud hulkade maitset.

Nii oleneb teatri ja väikelavade maitse publikust ja näitekirjaniku oma on sõltuvuses näidendi ettekandjaist. Ja kui imestatakse, et kuidas sama publik, kes loeb meie luule, novelli ja romaani väärtsaavutusi, näitelavalt on valmis vastu võtma hoopis kesiseid teoseid, siis arvestatagu seda, et teatud linna või maakoha teatriskäijate arv on väärtkirjanduse lugejate arvust mitmekümne-kordselt suurem. Teatris käivad ka need, kes loevad ainult ajaviitelektüüri või üldse kirjandust ei harrasta. Ühelt poolt publiku maitset ja teiselt poolt kunsti arvestades otsivadki siis näitekirjanikud ja teatrid kuldset keskteed: vaja on kirjutada ja mängida lavateoseid, mis publikule meeldiks ja milles oleks ka kunsti. See kuldne kesktee osutub aga mõlemaile tihti väga libedaks ja enamikul juhtumel ollakse õnnelikud ikka siis, kui langetakse rohkem vasakule, s. o. kassa poole.

Võime uhkustada, et meie teater (eriti Tallinnas) elab praegu ennenägematut publikurohket ning kassarõõmsat ajajärku. Samavõrra vaimustatud ei saa me olla aga ta kunstilistest saavutustest. Kuuleme tihti kurtmist, et meie lavakunst kipub mõnes osas lapestuma. Aga kas ei saa me sama sõnaga iseloomustada ka meie draamaloomingu peapuudust, eriti selles osas, mis on määratud maalavadele?

Veelgi negatiivsemalt aga näib meie draamaloomingut mõjutavat meie teatrikunsti kvaliteetsema osa nõrkus: suuna kindlusetus. Eklektitsism, mis meie tooniandvate teatrite olevikupüüdeid iseloomustab, ei soodusta üheski sihis täiusele jõudmist ning ei saa seetõttu positiivselt mõjutada ka meie draamaloomingut.

Kokku võttes peab ütleva, et meie teatrid ja väikelavad on suurel määral seotud kassahuvidega ja seetõttu ei pääse arvestamast publiku maitset. Näitekirjanik aga on sunnitud arvestama oma teoseis tarvitajate soove. Kindla suuna ja vaimuerkuse puudus on aga neid peapahesid, mis meie tänapäeva lavakunsti vaimset nägu virildavad, ja nende kõrvaldamine took uusi tuuli ka meie näitekirjandusse.

Peale teatrist olenevate põhjuste on meie näitekirjandusel muidugi ka rida puhtal kujul temast endast olenevaid vigu, mille tõttu draamalooming meil annab veel nii vähe väärtteoseid ja nii palju äpardumisi. Neist on aga juba küllalt kirjutatud ja siin puudutame ainult kõige tähtsamat.

See seisab selles, et meie näidendite kirjutajad, kellest kõik ei ole kaugeltki veel näitekirjanikud, arvestavad liiga vähe draamateose kirjanduslikke ja lavalisi nõudeid ja seetõttu panevad armetu vähe rõhku näidendite ülesehituse tehnikale. Dramaatikat tuleb pidada kõige vorminõudlikumaks kirjandusliigiks, aga paljude meie „näitekirjanike“ käes ta muutuks tihti nagu kõige hõlpsamini teostatavaks alaks. Mis siis imestada, et draama on meil veel ainuke kirjandusliikidest, kus nii lopsakalt lokkab diletantism, selle sõna halvemas mõttes!

Moodne draamatehnika lubab näitekirjanikule ju tõesti suuri vabadusi, kuid dialoogina kirjutatud juhtkiri, teatud elupildike, mõne juhtumi jutustamine või veste ei ole siiski veel draamateos. Mitte vormi vormi pärast ei ole vaja, vaid vaja on näidendi oskuslikku ülesehitust teose teema tõelisele mõjule viimiseks. Ja selleks on vähe, kui tuntakse ainult dramaatika klassilisi vorme. Tänapäeva näitekirjanik peab tundma ka kaasaegse teatri püüdeid ja tehnikat. Ja veelgi enam: näitekirjanik peab lavakunstiga tutvuma ka näitlejate poolt ja mitte ainult publiku poolt.

On tõsiasi, et head draamateost ei saa luua ilma andeta, aga jääb ka tõsiasi, et seda ei saa teha ilma vastava oskuseta. Ja kui tahame, et meie näitekirjanduse pale tulevikus muutuks rõõmsamaks, siis me ei pääse nõudest: näidendeid kirjutagu ainult see, kellel on midagi öelda ja kes oskab seda teha draama vormis.

1937. a. jooksul ilmus trükist üle 40 lavateose. Kui sellest arvust välja jätta dramatiseeringud ja mitmelaadilised mугандused võõrkeelseist näidendeist, jääb ikkagi veel ligi 30 teost, mis puhtal kujul pretendeerivad meie algupärase lavakirjanduse nimele.

Kutseliste teatrite repertuaari pääses neist aga ainult kuus: H. Raudsepa „Lipud tormis“, E. Tammlaane „Valge legendik“, J. Kihulase „Häda õnnega“, A. Adsoni „Üks tuvike lendab me-rele“, R. Rauniku „Tuled karidel“ ja A. Tamme „Tuulispääl“. Ülejäänud osa jäi maalavadele, kuhu enamik oli mõeldudki.

Aastatoodangu parimaks tuleb pidada H. Raudsepa 1917. a. sündmustele ehitatud näidendit „Lipud tormis“, mis aasta jooksul korraldatud „Estonia“ teatri näidendite-võistlusel ainukesena leidis auhindamist (II auhind). Teos ei suuda küll võistelda H. Raudsepa draamaloomingu tippsaavu-tustega, aga väärib hindamist hästinähtud probleemi, autori-pärase lopsakusega joonistatud uudistüüpide, elava ning mah-laka sõnastuse, mõjuva mõtteerksuse ja lõpuks sellegi poolest, et teos on kirjutatud ikkagi näitekirjaniku sulega.

Autor ise ütleb teosest: „„Lipud tormis“ on näidend dünaamilise ajataustaga“ (Teater nr. 2, 1937). Ja lähtudes probleemist, kuidas see „dünaamiline ajataust“ murrab sisse isikute saatuse, vaatleb näidendi esimeses vaatuses (mis koosneb 3 pil-dist) 1917. a. eesti sõdurite Siberist kodumaale naasmist ja Eesti polku astumist. Siduvat intriigi esimese vaatusega veel ei algatata, aga, peamiselt rahvuslikkude ja kommunistlikkude vaa-dete kokkupõrkeist, leitakse vähemaid konflikte ja Vene sõja-väe distsipliini laostumisega kaasunud väärnähtuste varal näida-takse aja ja miljöõ mõju teose meespeategelastesse. Teise vaa-tusega (koosneb jälle 3 pildist) viiakse tegevus ühe meespea-tegelase isakoju, maale tallu, kus jälgimist leiab naistegelaste traagika ja aja laostav mõju koduelu moraali. Teise vaatusega algab teoses ka pidevam dramaatiline areng. Kolmandas vaatu-ses lahendab autor teises vaatuses sõlmitud olukordi, millega lahkab probleemi ja analüüsib ajastu karakterit.

Puuduseks on näidendil mõningad ebaõnnestumised ülesehi-tuses. Et pidevam intriig algab alles teise vaatusega, on esi-mene vaatus kahe järgnevaga vähe seotud ja omandab rohkem proloogi ilme. See ei lase teost tervikuks kujuneda ja soodustab sisulist laialivalgumist. Teises ja eriti kolmandas vaatuses lei-dub ka kohti, kus autor tarvitab veidi drastilisi värve, mis tege-laste tegutsemisse toob mõningaid hingeelulisi ebausutavusi.

Raudsepa näidendi järel tuleb hinnata aastatoodangus väärtuslikemaks E. Tammlaane draamat „Valge legendik“. Selles ei esine küll erilist probleemi, aga saavutatakse tõhus pinge kahe vastasleeri, salapiiritusevedajate ja piirivalve kokkupõrgetest. Teose väärtuseks on meie näitekirjanduses seni käsitlemata põhjaranniku salapiiritusega hangeldajate miljöö, rida ilmekalt antud tegelaskaraktereid ja kohaliku murdega koloreeritud elav dialoog. Teose ülesehituses on kõige paremini õnnestunud esimene vaatus, järgmised aga jätavad juba tublisti soovida. Ei tule teosele kasuks ka, et autor tüki idee jätab ebaselgusse. Ta sümpaatia näib kuuluvat rannaelanikele — piiritusevedajaile, kuid salakaubavedajatena on viimased seaduse ees ikkagi süüdi ja lausest, et „seadus on surnud, aga rahvas elab“, on siin vähe. Autori esiknäidendina on „Valge legendik“ siiski õige õnnestunud saavutus ja annab hea tunnistuse E. Tammlaane näitekirjaniku-võimeist. Kui viimaste väljaarendamiseks järgneb sihiteadlik töö, võib eesti draamalooming E. Tammlaane nime tõsiselt arvestada.

Rannikumiljööd ja randlaste elu ühenduses piirivalve ja piiritusevedajate vaheliste konfliktidega käsitleb ka R. Rauniku näidend „Tulede karedel“, kuid teos ei küüni „Valge legendiku“ väärtusteni.

Silmapaistvama lavateosena möödunud aasta näitekirjanduses tuleb märkida veel J. Kihulase agulikomöödiat „Häda õnnega“. Kuigi seda saab võtta vaid puhtakujulise ajaviitelavatikuna ja esitatud tegelased ning tegevus ei ole ka just uudselts mõjuvad, on näidendil enam-vähem kordaläinud ülesehituse ja hea lavalikkuse tõttu ometi voorusi, mis ta sümpaatseks teevad. Teose väärtust kahandavad mõningad üleaarused magushaledad meeleolutsemised ja naiivsused. Tüki väärtuseks on loomuliku lihtsusega ehitatud dialoog ja vajaliku selguse ning individuaalsusega kujundatud tüübid, peale mõne üksiku, kelle elulisus jätab soovida. Kirjastuse reklaami järgi peituvat Juhan Kihulase varjunime taga üks tuntud ja tunnustatud kirjanikke.

Luuletaja ja näitekirjanikuna tuntud A. Adsonilt ilmus läinud aastal 3-vaatuslik näidend „Üks tuvike lendab merele“, milles enne- ja pärast-sõjaaegse linnaelu taustal jälgitakse ühe elupelguri saatust. Teos on kavatsetud probleemnäidendiks, kus surma ja elu küsimuste vaatlemiseks surma-amaania all kannatav elupelguri-karakter on vastamisi seatud rea elujaatavate tegelastega. Teema kunstiline kujundamine ja näidendi üleschitus ei ole aga autoril vajalikul määral õnnestunud.

Luuletaja J. Sütiste, kellel näitekirjanduse alal varem

on valminud piibliaineline draama „Jumalate mäss“, andis möödunud aastal 3-vaatusliku näidendi „Esimene pääsuke“, mis näitab, et autoril ka tänapäeva-aineliste lavateoste loomiseks võimed ei puudu. Tüki sündmustik on originaalne ja kujutab Maailmasõja keerises Saksamaale sõjavangi sattunud eestlase kodumaale naasmist väikese pojaga, n. ö. „lapsega poisina“. Näidendi väärtuseks on küllaldase elulisuse ja isikupärasusega nähtud tüübid ja loomuliku lihtsuse ning voolavusega sõnastatud dialoogid. Puudused esinevad teose ülesehituses.

Kolmas luuletaja Ed. Visnapuu esines debüteerijana näitekirjanduse alal ja andis olustiknäidendi „Jakobheitleb“, mille aineks on taluelu ja peateemaks isa eestkostmise all laiskvorstiks muutunud 45-aastase peategelase-vanapoisi ümbersündimine. Kuigi teos on kirjutatud võrdlemisi tegevusrikkalt, jääb näidend vajaliku intriigi puudusel liiga eepiliseks. Autor näitab tüüpide loomise oskust ja vaimukust dialoogides, kuid kunstlikuna tundub rahvakeele alusel loodud omalaadiline sõnastus. Psühholoogiliselt väheusutavaks on jäänud ka peategelase „ümersünd“.

Maalava-näidendite ühe menukama autorina tuntud T. Braksi näidend „Punased pilved“ annab mõisaelu-pildikese 1905. a. rahutuste taustal. Autor näitab head olustikutundmist, elavat ainekäsitust ja tüübi-loomise oskust, aga on kavatsenud oma teose peamiselt maalavadele. 1905. a. sündmusi käsitleb ka H. Vuolijoe näidend „Põlev maa“, mille autor on küll eestlanna, kuid teos on tõlge soome keelest ja seetõttu ei saa kuuluda algupärandite hulka.

Võrdlemisi õnnestunud ning läbilõõnud „rahvatükkide“ autor E. Vaigur proovis möödunud aastal sulge tõsisemasiselise näidendiga. Ta „Vallaslaps“ käsitleb vallasemade probleemi ja näitab, et autoril on silma karakterite nägemiseks ja eeldusi dialoogi-osavuseks. Seetõttu ei puudu näidendis ka mitmed hästiõnnestunud stseenid. Teos tervikuna, probleemi käsitlemise pinnalisuse, liiga magus-sentimentaalse värvingu ja naiiv-positiivse lõpu tõttu ei näita aga veel autori küpsust.

A. Tamme „Tuulispää“ käsitleb tavalist „ärakadunud poja“ lugu, kuidas linnaelu „nuusutanud“ jõuka talu perepoeg laias maailmas põhja vajub, siis koju tagasi tuleb ja kõik jälle heaks saab. Autor ilmutab mõningal määral karakterite nägemise meelt ja ka dialoogi loomise oskust, kuid võtab teose probleemi liiga pinnaliselt ja jätab intriigi lodevaks. Eksitavalt mõjub ka liiga pealetükkiv moraali-noot.

H. Anto näidendis „Võõra võimu all“ areneb tegevus Saksa okupatsiooni päevil. Et autoril on näitekirjanduse alal juba kauaaegseid kogemusi, on teos kirjutatud vilunud sulega, kuid eesmärgiga, et tükk kõigiti vastuvõetav oleks maalavadel. Näitekirjanduse alal mitte enam kogenemata sulega ja teadlikult maalavadele on kirjutatud ka J. Metua näidend „Viimsed laud“. Üksnes maalavadele on mõeldud ka Ed. Nukk'i vabadussõjaaineline näidend „Südamed tules“.

Metsanurka ametisse sattunud noore ülikooli lõpetanud metsateadlase kimpujäämist kohaliku „intelligentsi“ ahnuse ja egoismiga kujutab J. Laanjärve näidend „Maasool“. Autor on osanud teose üles ehitada küllaldase pingega, kuid ei ole vajalikul määral rõhku pannud näidendi probleemi ja tegelaste hingeelu põhjalikumale väljaarendamisele. Samu voorusi ja puudusi on ka U. Ukukivi näidendil „Uudismaa“, milles soo kultiveerimise tagapõhjal kujutatakse vananeva mehe armukirge ja teise vanamehe isa-traagikat.

K. Laaguselt ilmus möödunud aastal värssides kirjutatud draama „Nõidhunt“, mis on loodud osalt A. Kitzbergi „Libahundi“ ainetel, nagu kaanelehele on märgitud. „Libahundiga“ võistelda aga „Nõidhunt“ ei suuda.

Peale juba nimetatute ilmus läinud aastal veel järgmisi lavateoseid: A. M. Almiste „Kaunistagem eesti koda“, rahvatükk lauludega, T. Braksi „Kõrgem seisus“, Y. Naelapea naljamäng „Lihtne loomake“, E. Undla komöödia „Ideaalne kasvatus“, M. Lepp-Utuste rahvuskommete-näidend „Kosjamäng“, A. Tuliku „Ma vaatsin paadist kiikriga“, L. Talimaa nali „Lonni otsib meest“, P. Linnuse naljamäng „Sulane Poolast“, A. Speek'i nali „Naised kosjas“ jm.

Lastenäidendite alal ilmusid A. Tuliku „Vanatühja volinik“, H. Kuma „Vaike üllatus“, Onu Aadu „Võistlustöö“, E. Nukk'i „Emakese eest“, A. Virgese „Tarkuse müts“ jm.

Dramatiseeringuist kirjastati P. Vallaku „Epp Pillarparadi Punjaba potitehas“, R. Sirge „Must suvi“, A. H. Tammsaare-A. Särevi „Kõrboja peremees“ ja A. H. Tammsaare-A. Särevi „Andres ja Pearu“. Neist leidsid kutselistes teatrites lavastamist „Kõrboja peremees“, „Must suvi“ ja „Andres ja Pearu“.

Andres Särev.

KIRJANDUSE ÜLEVAADE.

Eesti lüürikast ungarikeelses tõlkes.

Nende ridade kirjutajal oli võimalus „E. Kirj.“ 1934, lk. 81—84 esitada ungari keelde tõlgitud eesti ilukirjanduse loetelu. Nüüd, nelja aasta pärast, on taas juhus sama aine juurde tagasi tulla, et nimelt luuletõlgete loetelu mitmeigi numbriga täiendada. Õiendatagu kõigepealt seda, et kahjuks on eelmises välja jäänud ungari suure luuletaja Dezső Kosztolányi (1936) poolt tõlgitud J. Semperi „Kell“, mis ilmus ajakirjas „Nyugat“ aastal 1932. Siis aga on vahepeal ilmunud paar kogu, mis pakuvad seni hoopis tundmata lisandeid.

1936. aastal avaldas Béla Vikár, „Kalevipoja“ esimene tõlkija, värsikogu „Nevető rímek“ (= Naervad riimid) II köite, milles esinevad ms. järgmised eesti keelest tõlgitud kunstluuletused (lk. 166—168): Karl Hermann (pro J. V. Jannseni) „Eesti hümn“, Koidula „Pisarad“ (4 värssi) (pro A. Reinvaldi) ja „Ema süda“. Need on nähtavasti varasemad tõlked, mis on nüüd ühte kogusse koondatud. Kindlasti varemini avaldatud on „Ema süda“ (E. Kirj. 1934, lk. 83). Mis puutub eksitustesse autorinimedega, siis võiksid need olla tekkinud tõlkimisel kontserdikava või noodi käsikirjast. Tõlked on head, eriti hümn ja „Ema süda“. Sealsamas, lk. 168—170 esitatakse 5 rahvalaulutõlget, millest ilma pikemata on samastatavad „Lõpe, lõpe, põllukene“ ja „Kus on, kus on kurva kodu“. Needki on tõlgitud ilmsesti nooditekti järgi. Niihästi varasema loetelu kui ka äsjaesitatud tõlgete suhtes võib siis nentida, et muusika on eesti lüürikale, eriti rahvaluulele, Ungaris teed teinud. Béla Vikáril on suured teened eesti lüürika tõlkimise pioneerina Aladár Bán'i kõrval.

Teine raamat, mis pakub eesti luuletõlkeid, on Géza Képes'i tõlgetekogu „Nappnyugati madarak“ (= Päikeseloojangu linnud), ilmunud aastal 1937 Budapestis. Pealkiri osutab sellele, et siin esitatakse peamiselt lääne luule tõlkeid, kuigi mitte ainult neid. Vaadeldavas kogus leiub nimelt ka 8 soome ja 9 eesti luuletust. Eesti autoritelt on järgmised luuletused: M. Underilt „Agulis“, „Neurasteeniku kevad“, „Vaev“ 1., „Maria-Magdalena“ ja „Päikesevann“, J. Barbaruselt „Suurlinn“, G. Suitsult „Sügiselaul“, J. Semperilt „Kaja“ ja H. Visnapuult „Jääb inimene ikka, ikka meil veel velleks“. Képes on oma kodumaal juba tunnustatud luuletaja, M. Underi meisterlike tõlgete (Looming 1937, lk. 208—210) kaudu ka Eestis mitte päris tundmatu. Nagu osutab tema tõlgete äsja-toodud loetelu, on tal tõsine püüe moodsa eesti luule lähemaks tundmaõppimiseks ning ungari publikule tutvustamiseks. Teatavaks takistuseks on tal seejuures eesti keele vähene oskus, sest hr. Képes on üldse ainult kaks kuud saanud Eestis viibida. Õieti oleks see meie vastavate kultuuri-ametkondade ülesanne, võimaldada andekale luuletajale veidi pikemaagest Eestis viibimist keele omandamise otsarbel.

Képes'i tõlgete kohta tuleb üldiselt öelda, et need on võrdlemisi vabad: vabama vormi puhul sageli ei peeta täpselt kinni originaali silpide arvust ega riimikorrast, pilte ja võrdlusi võidakse kergesti vahetada teistega. Vabanduseks seejuures on siiski, et tõlgitud luuletus ikkagi moodustab ümmara terviku, mida ei ole põhjust originaalist halvemaks pidada. Nende ridade kirjutaja isiklikult sooviks küll veidi täpsemat tõlget, kuigi ta teab, et just täpne tõlge sageli võib olla hoopis eemaleviiv, vaba tõlge aga annab originaali nüansse seda paremini edasi. Muidugi peab neid nüansse seejuures hästi tundma. Underi järgi tõlgitud tunduvad nende ridade kirjutajale parimad sonetid ja „Neurasteeniku kevad“. Ülejäänud tõlgetest on õnnestunuim Suitsu „Sügiselaul“.

A. Raun.

Janno pole nimetanud oma raamatut ei novellikis, romaaniks ega jutustuseks ja kõhklemisteta ei saagi seda paigutada neisse kategooriasse. „Kaks ja üksainus“ jääb romaani ja novelli vahepealseks looks. Võiks öelda, et see on psühholoogiline novell ilma psühholoogitsemiseta — urgitsemisteta ja igavate aruteludeta. Siin on kerges lööklauselises stiilis edasi antud kolme lihtsa noore nooruslik armulugu. Tahaks rõhutada sõna noor, sest ehtsa nooruse tunnused iseloomustavad kõiki peategelasi; need on kaks sõpra-trükitöölist (Andres ja Kristjan) ja maalt tulnud tütarlaps (Anna), pesumajatöeline. Niisiis — tegelased on vaesemast kihist, kuid vaesus pole neile probleemiks ega alaväärsuse-allikaks. Ka pole see olukord muutnud nende huve puhtmateriaalseks. Vastandina noortele on kaks vanemat kõrvaltegelast (Kristjani ema ja Anna tüdi) pildistatud majanduse-, raha- ja „ornungi“-inimestena.

Jutustusele annab erilise tooni lõbus ja uljas argoo, mis on tegelaste standardkeeleks. Siin on tosinate kaupa ütlushiugu: „mõtle, kus sajab“, „ühe karmahviga“, „pista sealt pläru tossama“, „lõi eluväravad raginal lahti“, „kes see plikusk oli, kellega sa siit mööda tegevist“, „ilmatu varastu kõiksugusemaid asju“, „silkan siitsamast otse“ jne. Sõnavara sisaldab veel hulga koomiliste pisinüanssidega epiteete, näit. „lori jutt“, „kõverik jutt“, „libe jutt“, ja laensõnu — „ei passi“, „lustaka“ jne. Kuid raamatule annab omapärase koloriidi just seik, et kõige kiuste puudub vähimgi jõhkutsev kõrvalmaik ja „kraadelikkus“, mida olene harjunud pidama omaseks sääraseile väljendeile. Vastupidi, peategelased on hingealult peenekoelised ja rikkumatud, nende kõnelused balansseerivad loomuliku taktitundega kõige vabama ja kõige tagasihoidlikuma vahel.

Nagu öeldud, pole siin pikki arutelusid ega psühholoogilisi urgitsemisi autori poolt ega ole ka tegelastele suhu pandud eriti kõrgeid probleeme ja suuresõnaliselt huve, kuid kõigel, mis nad räägivad, on selge reaalsuse maik juures ja kujud on ise elavad, konkreetes. Dialogid on seetõttu hästi raamid, neid pole pingutatud puhtsõnalise ülekoormatuse suunas, vaid pealtnäha kerge vestluse kujuteludena nad samal ajal rakenduvad isikute karakteriseerimiseks ja olukordade kirjeldamiseks. Ehkki kõik tegelased tarvitavad oma keskkonna ühiseid keelevõtteid ja autor neid kirjeldades ka sama keelt, on iseloomude erijooni suudetud kääritat rõhutada väikeste erivarjunditega väljendeis, kõneteemades ja hoiakuis.

Kirjeldused on napisõnalisel. Ei ole ka vaja pikalt-laialt kujutella näit. Juula-tüdi korterisisustust, sest tegevuse kestel avaneb üksikuid asjasse puutuvaid perspektiive iseenesest. Kui kirjajakirjutamise episoodis selgub, et „pliiats seisib riulil, elupõline, plekist otsaga“ (lk. 170), siis ütleb see väga palju isegi muu majakraami kohta. Või jälle töölistest kõneleva Andrese pilt: „— tormakas hoog sõnus, silmad tuiselt vilkamas, valge juuksesälguke atsakalt laubal“ (lk. 95). Samuti on edasi antud sügavad hingeliigutused lühidalt, kuid mõjuka soojusega ja intiimselt.

Sündmustik on päris vahelduv, väliseist pisijuhtumest nagu paadisõidud, kinoskäigud, juubelipäid, kinkimine saavad muidugi elamuslikud suursündmused. Aga äkki saavad sündmused sootuks teise värvingu, tekib kolmnurk, tulevad salajased kohtamised, kiivad varitsemised ja lõppkrahhid. See annab jutustuse teisele poolele tõsise ning sünye laadi, sest kõik tegelased murduvad üksteise järel.

Mis puutub välisesse ülesehitusse, siis on „Kaks ja üksainus“ kompositsioonilt terviklik. Kuid lõpplahenduse traagika tundub lugejale siiski ootamatuna. Jutustuse käiku ei saa ju arvustada ja tegelaste ja psühholoogia seisukohalt on antud lahendus täiesti võimalik, aga lõpp rikub ära „lustaka“ loo. Igatahes algul nii võitev huumor ei pääse mõjule ja seetõttu kogu jutustuse omapärane toon kaotab midagi oma terviklikku-

sest. Teiseks puudub „Kahel ja ühelainsal“ eriline põhiidee, mida täiesti samaväärtuslikuna oleks võinud asendada lõpuni peetud mänglev tendents. Kuid „Kaks ja üksainus“ ei näi olevat suurte pretensioonidega raamat — ja väikesed pretensioonid ta on puhtkirjanduslikult kaugeltki ületanud.

Alma Kaal.

Mari Raamot: **Minu mälestused**. Kodutarest okupatsiooni vanglani. Eessõna O. Looritsalt. K/ü. „Loodus“, Tartu, 1937. 276 lk.

Mari Raamot (sünd. Tamm) põlvneb Tamme perekonnast Tarvast, kust peale tema on võrsunud kaks tuntud muusikategelast — lauljanna Aino Tamm ja Tallinna konservatooriumi endine direktor Jaan Tamm. Käesoleva raamatu algusosa käsitlebki selle silmapaistvaid esindajaid andnud perekonnaga seotud mälestusi koos talu- ja laiemaa kultuurimiljöö kirjeldamisega ning laste edasipüüdlikkude haridusetaotluste jälgimisega. Ema poolt on perekond otseses suguluses sealtsamast põlvneva Andres Renniti perekonnaga. Siin langetatakse muu seas valgust ka A. Renniti tuntud luuletuse „Kallis kotus“ tekkeloole. Varast lapsepõlve käsitlevad leheküljed M. Raamoti teoses on üldsegi päris uued ja värsked meie kirjanduses, hea stiilitaibuga kirjutatud, meenutavad mõnel määral J. Aho noorusmälestusi teoses „Kas mäletad —?“. Kooliaastate kirjelduses kohtame huvitavaid teateid L. Suburgi ja ta erakooli kohta Viljandis, lisaandmeid eesti tütarlaste õpinguist ja leivateenistusest Peterburis möödunud sajandi lõppkümnendil. Elavam ning dramaatilisim osa raamatust on 1905. a. sündmuste kirjeldamine Põltsamaa ümbruses. Autor ei püüa siin anda mingit kokkuvõtlikku ülevaadet 1905. a. sündmustest ses piirkonnas. Ta vaatenurk on naiselik-perekondlik, ta kirjeldab ainult isiklikke nägemisi ja kogemusi oma mehe Jaan Raamoti päästmisel. Kuid see vaatevälja piiratus suurendab käsitluse intensiivsust ja elamuslikku pingsust. Üldse pr. Raamot oma mälestustes ei üldista palju, ta jutustab konkreetselt, ta vaateala on teadlikult kitsas, see-eest ta fikseerib sündmusi teravalt, ta sõandab väga tihti väljenduda isegi dialoogis. Pr. Raamoti isiklikus elus moodustab kõige loovama osa ta Sähkapuu-ajajärk, millest siin saame otsesest allikast valgustava ülevaate. Lõpposa teosest moodustab okupatsioonija kirjeldus vanglavint-sutustega, mis jällegi on täis rikkalikke detail-tähelepanekuid.

Üldmulje raamatust jääb hea. Ta on elavalt kirjutatud, mis on voo-
rus, sest harilikult kirjutatakse meil ikka liiga raskepäraselt. Eriti head on siin, nagu vihjatud, lapsepõlvemälestuste osa ja romaanlikult sekeldusrohked 1905. aasta ja okupatsioonija käsitlused. Need Mari Raamoti mälestused asendavad teatud määral ka Jaan Raamoti mälestusi, mis meile kaduma läksid. Pärit vaimsete huvide ja annetega ning rahvusmeelsete traditsioonidega kodust, iseloomult teo- ja võitlusinimene, lapseast rahvuslikult meeletatud, on M. Raamot aktiivselt ja edukalt osa võtnud meie omakultuuri ülesehitamisest, eesti rahvuslikult meeletatud naiste kasvatamisest, eriti Sähkapuu-ajajärgul, ja ta on ka iseseisvusajal tähtsal isamaalisel postil seisnud juhtiva naistegelase. Tema mälestuste sisukus ja uudsus õigustab täiesti nende avaldamist.

M. Raamoti mälestustel on paiguti kirjanduslikku väärtust. Vaevalt on siin mingit liigliha. Nad on sõnastatud koguni liiga napilt, nii et nende lugemine ei tüüta, vaid äratav isu hoopis rohkem kuulda. Kui käesolev teos kunagi peaks uuesti trükitama, siis võiks pr. Raamot seda julgesti uute detailidega täiendada.

Dr. O. Loorits on kirjutanud raamatule üsna huvitava, kuigi mõnes suhtes vaieldava ajaloolis-sünteetilise sissejuhatusse, milles avaldab mõningaid uudseid vaatekohti meie rahva sotsiaalse ja elutundelise arengu kohta pärisorjuse kaotamisest alates, luues samaga ka tausta M. Raamoti põlvnemisele, elule ja tegevusele.

August Palm.

Hüpnoosi ja sugestiooni uurimise arengulooline naabus mitmesuguste müstilis-okultsete harrastustega, nagu telepaatia, selgeltnägemine, vaimude kehatumine jne., on andnud sellele teadusharule tumeda kuulsuse ja põhjustanud ta laialdase, kuid ebakriitilise populariseerumise. Teadusel enesel pole seni veel täit selgust hüpnoosi ja sugestiooni kõike nähtuste kohta, nende tekke ja toime käsitamiseks on mitmeid lah-tisi ja sagedasti polaarseid seisukohti.

Käesolev raamat annab kokkuvõtliku ülevaate kõigist hüpnoosi ja sugestiooni nähtustest, nende olemusest, mõjust, tehnikast ja põhjustest, võttes lõpuks seisukoha ka nende praktilise kasutatavuse kohta. Kronfeldi käsitlusviis on asjalik ja karmilt teaduslik. Täpsete vaatluste ja katsete põhjal selgitatakse hüpnoosi kui mitmete teiste füüsiliste ja psüühiliste nähtuste, eriti une taolist seisundit, mille oluliseks tunnuseks on hingeline seos ehk raport hüpnotiseerija ja hüpnotiseeritu vahel. Kõrvalde jättes kõmulisi hüpnoosi-imesid vaadeldakse, mil määral on inimese füüsis — liigutused, aistingud, refleksid jne. — mõjustatavad hüpnoosiga, kuidas on muudetavad psüühilised võimed — välismaailma taju, mälu, vaimne jõudlus jne. Võrdlemisi huvitavas peatükis „Sugestioon ja elu“ käsitletakse sugestiooni laiemas mõttes — nii kuidas ta läbib inimese kogu tundmusala, juhiv ta mõtteid, tahet, veendumusi, jättes eriti intensiivsel kujul koguni füüsilisi jälgi — Kristuse-haavad. Samuti immutab varjatud sugestioon kogu sotsiaalset elu, ilmnedes eriti drastiliselt massiliikumiste puhul, kus mingi tugev afekt, nagu hirm, viha, ekstaas jne., muudab üksikindiviidid mingiks kriitilise ülateadvuseta kollektiivseks minaks, — usumäratsemine, lintšimine, kabuhirm, nägemused jne.

Hüpnootiliste nähtuste seletuskatsete puhul väljub autor psühholoogilisest kui parimat teaduslikku rakendatavust võimaldavast seletusviisist. Müstiliste ja maagiliste jõudude kaastoime ja nende olemasolu küsimuse eemaldab Kronfeld oma käsitlusviisist, kuid jätab selle targu maailmavaateliseks küsimuseks, mida pole mõtet rünnata tõikadega.

Kõiki hüpnootilisi nähtusi vaadeldakse kui sugereeritu isiksuse väljalülitamist oma tegevusmotiivide määramisest. See eriline tundetoonitus ehk afektiivne kompleks, mis sugereerijal on sugereeritu isiksuse kohta, põhineb sugereeritavuse eelkalduvustel, mis on inimsoo varasemate arenemisastmete pärandid ja suguluses afektide ning tundmustega. Sugestiooni olemust ja seletust nähakse selle psüühilise sügavkihi taaselustamises rapordi läbi.

Käsitelles hüpnoosi ja sugestiooni rakendatavust suhtub Kronfeld põhjendatud skepsisega nende kasulikkusesse. Arstiteaduses võib hüpnoosi küll tarvitada edukalt nagu iga teist sümptomaatilist ravi, mis kõrvaldab haiguse sümptoomid, kuid jätab alles ta sisemised põhjused. Võhiku käes aga on hüpnoos igal juhul kahjulik ja hädaohtlik.

Sama on maksev sugestiooni rakendatavuse kohta kasvatuses. Kuna sugestiooni peatoime seisab just iseseisvuse ja mõistuse väljalülitamises, siis käib see põhiliselt vastu kasvatuses eesmärkidele — kasvatada last iseseisvaks ja sisemiselt vabaks. Sugestiooni abil pole võimalik arendada mälu ega mõistust ega kasvatada geeniusi. Võib küll eemaldada mõningaid iseloomujooni ja arendada teisi, aga seda ainult pimedate autoriteedi vahendusel. Ent kasvatuses pole miski kahjulikum kui võimu ja üleoleku pime tarvitamine. Sobiv on ainult lapse mõjustamine hea eeskujuga, aga see kaudnegi sugestioon asendub hiljem kõrgemate kasvatusvõtetega.

Siin, samuti kui peatükis „Sugestioon ja elu“, ootaks selle ala üldtähtsuse, võib-olla ka erilise aktuaalsuse pärast sugestiooninähtuste veelgi suuremat sotsiaalset avardamist. Mil määral siiski sugestioon

peale drastilisemate juhtude mõjustab sotsiaalset elu ja missugustele tulemustele viib see oma teadvuse ja tahte asendamine sugereerija isiksuse omaga, hoidumine oma teomotiivide määramisest, tung alistumisele ja nälg tugeva isiksuse ning vallutaja järele nii indiviidi kui rahvaste elus. Kuigi see ületaks teose loodusteaduslikud piirid kitsamas mõttes.

Tõlge V. Lao poolt on, arvestades meie vähekujunenud vastavat terminoloogiat, küllalt vilunud ja ladus.

„Hüpnos ja sugestioon“ on, hoolimata oma rohkem kui kümneaastasest vananemisest, ülevaatlik ja võrdlemisi põhjalik teos kõigile sel alal teotsejaile, ka vähikharrastajaile ja laiemale lugejaskonnale üldse.

Debora Hint.

Jüri Uluots, Professor an der Universität Tartu: *Die Verträge der Esten mit den Fremden im XIII. Jahrhundert.* Akadeemiline Kooperatiiv, Tartu, 1937. 59 lk. + 2 faksiimilet + 1 joon.

See töö väärrib mitmes suhtes erilist tähelepanu. Ühest küljest käsitleb autor siin aega, mis n. ö. seisab eesti ajaloolaste huvi keskpunktis — muistse iseseisvusaja lõppu —, teiseks ala, mis peaks näitama eestlaste tolleaegset rahvusvahelist seisukorda ja poliitilist küpsust.

On selge, et niisuguste n. ö. hellade küsimuste lahendamiseks peab mobiliseerima kõik teaduslikud vahendid, et mitte sattuda vastuolude rägastikku. Küsimus on, kas ja mis määral J. Uluots on seda teinud.

Vaatame esiteks lähemalt raamatu sisu. Õigusteadlase selguse ning ülevaatlikkusega jaotab autor oma aine nelja eri ossa: allikad lepingute kohta, lepingute sõlmimine üldiselt, lepingute tüübid ja lõpuks, ekskursionsina, saarlaste lepingud üksikasjalisemalt vaadatuna.

Peab ütleva, et autor on õigusteaduse seisukohalt uurinud ülesseatud küsimusi põhjalikult, käsitledes lepinguosalisid, lepinguid põhjustanud asjaolusid, saadikuid ja nende kaitset, lepingu sõlmimise kombeid, tagatisena võetavate pantvangide küsimust, lunaraha maksmist, liidulepinguid, alistamislepinguid jne. Ses suhtes ei saa talle ette heita, nagu oleks ta midagi kahe silma vahele jätnud, vastupidi, peab tunnustama, et autor on esmakordselt meie ajaloos püstitanud selle küsimuse eriprobleemina ning valgustanud seda õigusteadlase vaatevinklist. See on kindlasti tunnustusväärne teene.

Kontrollides autori tõlgitsusi Läti Henriku kroonika vastavatest kohtadest ning tolleaegsetest ürikutest, peab samuti konstateerima, et üldiselt ta on ladinakeelsest tekstist õieti aru saanud. See on seda kergem konstateerida, et ta peaaegu alati märkustes tsiteerib vastavaid lauseid algteksti keeles, mis on väga kiiduväärne meetod, eriti ka ülikooli õppetöö didaktika seisukohalt. Sama käib ka reproduktsioonide avaldamise kohta, mis lugejale kohe annab võimaluse teksti kontrollimiseks originaali najal.

Keeleliselt on raamatu tõlge hästi õnnestunud, olles kirjutatud haritlase voolavas saksa keeles. Sellega pääseb J. Uluotsa teos, mis eesti keeles juba varem avaldati ajakirja „Õiguse“ (1935 — 2, 1936 — 2) veerdudel, ka välismaa publiku ning kriitika ette.

Kui suhtuda tõesse kriitiliselt, siis peab esimeses järjekorras mainima, et teema ulatuse määrang on autoril ebaõnnestunud, kuna ta piiridub ainult XIII sajandi lepingute mainimisega. Kohe kerkib küsimus, mispärast autor käsitleb ainult lepingute tekkimist XIII sajandil, läheb aga vaikides mööda nende hävitamisest XIV sajandil ja nende osalisest ühtesulamisest maal kehtiva õigusega orduajal. See alles oleks andnud J. Uluotsa tööle vastava ajaloolise tagapõhja, mis oleks toonud tähtsaid lisandeid meie senisele ajaloo uurimisele. Kui autor nüüd aga, mööda minnes XIV sajandi sündmustest, kohe võrdleb liidu- ja allahieitmislepinguid 1710. a. kapitulatsiooniga, siis ei saa seda teisiti nimetada kui anakronismiks, patustuseks aja vaimu vastu. Sest on ju teada, et Harju

mässu tagajärjed — maarahva verine allaheitmine orduriigi poolt — hävitasid suurel määral varemalt lepingute kaudu saavutatud vabadused ja lähedamad elutingimused.

Teine oluline üldine puudus teema ulatuse määramisel on piirdumine ainult Eesti ala rahvaste lepingutega. Ei saa ju jätta tähele panemata, et sakslaste lepingud liivlaste, lätlaste, kurelaste ja sengallidega üldjoontes väga sarnlevad nendega, mis on sõlmitud Eesti pinnal. Siin oleks võimalik olnud paralleeljärelduste abil veel reljeefsemalt selgitada maa pärisrahvaste poliitilisi kombeid ja sel alal kehtivat tavaõigust.

Kolmas üldise iseloomuga etteheide autorile on see, et ta õigusteadlasena väga vähesel määral arvestab ajalookirjandust. Kuigi lepingute kohta eraldi seni pole veel midagi ilmunud, oleks ajalookirjandusest, mis selle aja kohta on eriti rikkalik, võidud saada nii mõndki lisandit ning nii mõnigi viga oleks jäänud tegemata. Tarvitseb ainult läbi vaadata märkustes tsiteeritud kirjandust, et veenduda, et J. Uluots on katsunud olla sel alal „self-made-man'iks“, kellel vaja ei ole ära kuulata celkäijate arvamisi.

Seetõttu ta on ka jätnud ühe lepingu koguni mainimata, mis oma üksikasjade tõttu just oleks väärinud lähemat käsitlemist. See on läänlaste leping oma piiskopi ja vasallidega a. 1284 (Urkundenbuch I, 490). Lähemad andmed selle ja teiste lepingute kohta oleks J. Uluots võinud ammutada kadunud dr. N. Busch'i tööst Saare-Lääne piiskopkonna algaaegade kohta. Eestlaste mässukatse 1298 ühes järgnevate läbirääkimistega XIV sajandi algul on jäänud mainimata, kuigi selle kohta leidub andmeid nn. Franziscus de Moliano tunnistajate ülekuulamise aktis ja A. v. Transehe töös sunnimsisuse tekkimisest Liivimaal.

Laskume nüüd üksikasjadesse. Veidi julge on autori katse ainult kolmeleheküljelisel ruumil (lk. 13—16) püstitada nagu muu seas uut hüpoteesi Läti Henriku kroonika saamisloo kohta. Ta arvab, et Henrik oli ainult Riia piiskopkonna „ametlikkude“ annaaleid ümbertöötajaks. J. Uluots unustab sealjuures, et just Henrikule ju tehti ametlikult poolt ülesandeks kirjutada kroonikat. See ei kestnud pool aastat, vaid vähemalt kümme. Muide on juba varem arvatud, et Läti Henriku kroonika aluseks olid peale ta enda ülestähendite ka veel kirjalikud allikad, nagu ürikid, ristijate-preestrite aruanded, saabunud ristsõitjate nimestikud ja vahest ka mõned märkmed Liivi kiriku algaaegade kohta.

Lk. 19 väidab autor, et ükski kihelkond ei ole omaette, ilma kogu maakonna nõusolekuta sõlminud lepinguid. Seda on siiski juhtunud, nimelt Virumaa lõunapoolse kihelkonnaga (nn. Püdiviru) ja ka Läänemaa Soontaga kihelkonnaga, nagu nähtub Läti Henriku kroonikast (24, 1; 18, 5). — Lk. 28 ütleb autor, et liidulepinguid kinnitati mõökade ristamisasetamisega. Kuid allsiteeritud kroonika räägib „gladiatorum calcatione'st“, tähendab mõökadele astumisest või neil tallamisest. — Lk. 41, märkus 175 öeldakse, nagu oleksid virulased 1225 kutsunud ka taanlasi appi, mis ei vasta tõele; nad kutsusid ainult Tartu piiskopkonna vasalle. — Lk. 52 tõlgib J. Uluots ladinakeelse „carnisprivium“ „Ostern'iga“, tähendab lihavõtetega. See on ebatäpne. *Carnisprivium* on paastuaja algus, ja kuna allikas pole mainitud, missuguse paastuaja kohta see sõna käib, oleks isegi mõeldav, et on tegemist hoopis jõulueelse väikese paastuga. — Saarlased tõstsid mässu 1261 mitte ainult Väina jõe ääres aset leidnud lahingu pärast (lk. 53), vaid eeskätt sakslaste kuulsa lüüasaamise pärast Durbeni juures Kuramaal 13. juulil 1260.

J. Uluotsa raamat lõpeb kahjuks natuke fantastilise seletusega peapiiskop Albert Suerbeeri pitsiril leiduvatest sümbolitest. Igale kainelt mõtlevale ajaloolasele on selge, et pitsiril kujutatud taevast tulev käsi ei või olla sümboliks lepingute sõlmimiseks välja sirutatud käe mõttes, vaid et see on jumala käsi, mis on manitsevalt tacvas nähtaval hiljuti ristitud paganate pea kohal. Allkirja peab lugema „Estonia“, mitte

„estoni“, nagu vastavalt ülal teises kohas leidub „Prucia“ ja „Livonia“. J. Uluotsa kombinatsioonid pitseris kujutatud palveseisangus 4 mehe kohta on seega üleaurused. Pitser on muuseumis toodud pildil vana joonise, mitte originaali järgi.

Üldiselt peab, nagu öeldud, raamatusse siiski tunnustavalt suhtuma. Loodetavasti annab see mõtterikas teos ka tõuke üleskerkinud küsimuste edaspidiseks käsitlemiseks.

P. Jehansen.

Dr. med. Herbert Normann: **Eesti meditsiiniline bibliograafia 1918—1930, 1931—1932, 1933—1934** ühes piiraldega. *Bibliographie Médicale Estonienne 1918—1930, 1931—1932, 1933—1934*. Tartu. „Eesti Arsti“ kirjastus, 1932, 1933, 1935. 218, 128, 184 lk.

See sõltub küll täielikult asjast huvitatud ning bibliograafias kompetentse autori, ülikooli arstiteaduse ajaloo dotsendi teenest, et Eestis ka niisuguselt praktiliselt alalt, nagu on arstiteadus, teostus erialaline bibliograafia. Viimastega me pole väga rikkalikult varustatud, kui mitte arvestada mõningaid humanitaarteaduste alasid, eriti ajalugu, kus leidub päris plaanikindlalt ja metoodiliselt koostatud bibliograafiaid. On ju vaimuteaduste alade esindajad oma teadusliku distsipliini tõttu kodused bibliograafia vallas. Kuigi meil leidub bibliograafiaid ka loodus- ja rakendusteaduste alalt, siis on need paigutatud tavaliselt kutsealalistesse ajakirjadesse ainult aastaülevaadetena ja suuremalt osalt nad ei pretendeeri metoodilisusele. Käesoleva teose autor aga omab rohkemal määral bibliograafia vajalikku täpsust kui teised viimatimainitud alade esindajad. Selle tulemusena on ilmunud käesolev monograafiline teos.

Minnes üle teose sisule olgu tähendatud, et allakirjutanu läheneb sellele peamiselt bibliograafia nõuetega ega ole suuteline seda vaatlema arstiteadlase silmaringiga. Teiseks tuleks viidata professor E. Blessig'i „Ophtalmologische Bibliographie Russlands 1870—1920“ ja „Index Ophtalmologiae Balticus“ olemasolule, mis on avaldatud „Tartu Ülikooli Toimetustes“ 1922. ja 1933. a. Kuid need kirjutised on pigemini loetelu kirjanduse kohta silmahaiguste alalt kui bibliograafiad. Autorinimede järgi tähestikuliselt järjestatud tiitlid esinevad lühendatud kujul, pealegi puudub siin ainepärane nimestik. Nii on vaadeldav teos siiski ainuke bibliograafia arstiteaduse alalt Eestis.

Kolm „Eesti meditsiinilise bibliograafia“ tänini ilmunud köidet vaatlevad tervet Eesti arstiteaduslikku kirjandust iseseisvusajast, a. 1918 kuni 1934. Autoril on peale selle veel valmimas eeliseisvusaegne arstiteaduslik bibliograafia! Need haaravad oma alla raamatuid, ajakirjade ja perioodiliste väljaannete kirjutisi mis keeles tahes, kui nad aga on ilmunud Eestis. Kuid ülevaateis ei piirduta ainult trükingutega, vaid ka käsikirjalised Tartu ülikooli arstiteaduslikud doktori-väitekirjad ja üliõpilaste auhinnatööd on leidnud siin tähelepanu. Peale puhtarstiteaduse käsitletakse ka selle piiralasid, nagu hoolekanne, haigekassad, haiguskindlustus, keheline kasvatus, sport, kuurordid, lastekaitse, seadused ja määrused tervishoiu alalt, tööõnnetused, keharavi. Kui kahes esimeses ülevaates puuduvad referaadid, arvustused ja kroonika, siis viimases on saavutatud erakordne täielikkus nende pisiteoste tähistamisega.

Bibliograafia voorus — tiitlikirje täpsus — on käesoleval juhul saavutatud sel teel, et raamatute ja artiklite pealkirjad on võrreldud originaaliga. See peaks küll kujunema eeskujuks tulevastele bibliograafiatele, samuti kui oleks pidanud esinema meie teiste alade tänini ilmunud bibliograafias, mis ongi olnud nende suurimaks puuduseks. Tiitli täpsustamine on viidud isegi nii kaugele, et komade ja punktide puudumine või ekslik asetamine aastaarvude ja kuupäevade järel on arvestatud trükingude hulgas. Kasutatud lühendite nimestik on otstarbekohane. Tänu-

väärt on autorite varjunimede avastamine ja eesnimede algtähtede täiendamine. Hõlbustab kasutamist iga kõite lõpposas kõigiti asjatundlikult koostatud märksõna-nimestik, samuti ka tiitlis esinevad isikute nimed.

Bibliograafia täielikkust selgitavad asjaolud, et kolme kõite peale kokku on tervelt 9824 kirjutist ja et ainekogu kogumise otstarbei on läbi vaadatud ligi 300 perioodilist väljaannet, see on ühe sõnaga kõik Eestis ilmunud ajakirjad. Iseäraldusena paistab aga see, et „nimeta kirjutised“ on järjestamisel eraldatud autoriga teostest, et ajakirjale, kus artikkel on ilmunud, ja selle aastakäigule märgitakse juurde algul lehekülj ja selle järel alles sulgudes aasta, et monograafiate puhul ei nimetata lehekülgede arvu ja artiklite juures arvestatakse ainult seda lehekülge, millega ta algab. Lehekülgede arvestamine oleks tähtis artikli mahukuse määramisel.

Kokku võttes pole kahtlust, et selline väärtuslik bibliograafiline teos nagu „Eesti meditsiiniline bibliograafia“, milliseid meil on üpris vähe, on leidnud ja leiab ohtrat kasutamist oma asjalikkude näpunäidete, mitte ainult arstide poolt, vaid ka kehalisest kasvatusest, spordist huvitatud isikute, üldse nende poolt, kel on tegemist tervishoiuga. Seepärast ei tohi ta puududa ka koolide ega omavalitsusasutuste raamatukogudes.

Fr. Puksoo.

Ernst Enno järelejäänud paberid.

Pr. E. Ennolt on Eesti Kirjanduse Seltsi arhiiv saanud talletamiseks rikkaliku kogu kadunud Ernst Enno järelejäänud pabereid. Need sisaldavad seni kogudes avaldatud luuletuste käsikirju, siis kogudes avaldamata luuletuste käsikirju, proosapalade käsikirju, mitmesuguseid märkmeid, kirjavahetust, 7 käsikirja pedagoogika alalt, käsikirju esteetika, psühholoogia, teosofia, filosoofia jne. alalt (kokku 10 pikemat ja siis rida katkendlikke lühemaid käsikirju, suurelt osalt tõlked), koolinõuniku kutsealalisi pabereid ja lõpuks eluloolist andmestikku.

Lisaks sellele kogule on saadud dir. V. Althoalt tema poolt kogutud mälestusandmestikku paljudelt isikult Ernst Enno üle, mis sisaldab ka andmeid Läänemaa hariduselu kohta.

Üleskutse prof. M. J. Eiseni mälestamiseks.

M. J. Eiseni 80 a. sünnipäeva puhul tekkis mõnedel prof. Eisenile lähedal seisvatel isikutel mõte anda välja album, mis kajastaks tema mitmepalgelist kultuuritegevust rahvaluule, kirjanduse, hõimu- ja karskustöö, ajakirjanduse jt. aladel. Samas albumis on mõeldud avaldada M. J. Eiseni elulugu ühes mitmete mälestustega kaasaeglaste poolt. Täieliku materjali saamiseks pöördub albumi toimetuse kõikide poole, kellel on olnud kokkupuuteid M. J. Eiseniga, paludes andmeid tema tegevusaladelt ja isiklike mälestusi, ühtlasi paludes saata tema kirju ja temaga ühenduses olevaid pilte albumi toimetusele Tartu, Tallinna tän. nr. 30, praost F. Ederbergi nimele, kes pärast ainete kasutamist kõik saadetised loovutab Eesti Kultuuriloolisele Arhiivile.

M. J. Eiseni albumi toimetuse.

Ühistegelik kindlustusselts

«Eesti»

Asut. 1907. a.

Põhikapital Kr. 135.000.—

Tasutud kahjusid üle Kr. 3.000.000.—

VALITSUS: TARTU, SUURTURG 8

Edgar Allan Poe *Valimik novelle*

Tõlkinud Joh. Aavik

E. A. Poe on üks tähtsamaid ja kuulsamaid romantikuid Ameerika kirjanduses. Eelistavalt käsitleb ta oma novellides salapäraseid ja tundeid ülespiitsutavaid aineid. Varustatuna rohkete teadmiste ja terava mõistusega on ta võrdselt virtuoos nii jääkülma loogikaga kriminaalnovellides, nagu „Kuldpõrnikas“, „Varastatud kiri“ jne., kui ka ületamatuis õudusnovellides, nagu „Kaev ja pendel“, „Must kaas“, „Maelström“ jt. Seejuures on ta kirjeldused tihedad, kunst kontsentreeritud, peen ja varjunud. Tõlkija on suure paindlikkusega jälginud ta värvikat keelt. „Maailmakirjandus“ nr. 6, 1937. 376 lk. Hind 4 kr., köites 4 kr. 50 s.

Varem E. A. Poe'lt ilmunud:

Arthur Gordon Pym'i lugu. Tõlk. Joh. Aavik. Hind 3 kr. 75 s.

VALIK LUULETISI ja essee „Kaarna“ tekkimisest.

Tõlk. A. Oras. Hind 2 kr., köites 2 kr. 50 s.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu, tel. 6-01, posti jooksev arve 20-36

Üksiknumbri hind 50 s.